

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2025

Nikol Dubnova

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

Šikana studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách

Bakalářská práce

2025

Nikol Dubnova

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Nikol Dubnova**
Osobní číslo: **H22188**
Studijní program: **B0288A250002 Humanitní studia**
Specializace: **Humanitní studia – Specializace v pedagogických vědách**
Téma práce: **Šikana studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Bakalářská práce se bude zabývat šikanou studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách, důsledky šikany na osobnost studenta a její prevencí. Práce bude rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Teoretická část bude zaměřena na vymezení terminologie, charakteristiky studentů se speciálními potřebami a popis forem šikanování, na znaky šikany a agresivního chování.

Praktická část bude zpracována kvantitativní i kvalitativní metodologií. Zjištěná data budou v závěru prezentována v rámci výsledku výzkumu. Cílem bakalářské práce bude popsat problematiku šikany studentů se speciálními vzdělávacími potřebami v kontextu středoškolského vzdělávání.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 2. *Pedagogická praxe*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-409-5.
- BAZALOVÁ, Barbora. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v zemích Eoropské unie a v dalších vybraných zemích*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3971-X
- ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu. Pro rodiče*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. Pedagogika*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- POTMĚŠIL, Miloň. *Sociální prostředí ve škole a inkluzivní vzdělávání. Monografie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. ISBN 978-80-244-5295-1.

Vedoucí bakalářské práce: **PaedDr. Zdenka Šándorová, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2024**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2025**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2024

Prohlašuji:

Práci s názvem Šikana studentů se speciálními vzdělávacími potřebami jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

Nikol Dubnova v.r.

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí bakalářské práce paní PaedDr. Zdence Šándorové, Ph.D., za její trpělivost, čas, cenné rady a poznatky, jež mi věnovala na konzultacích a které následně pomohly během zpracovávání práce. Ráda bych poděkovala také informantům a respondentům, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Rovněž bych ráda poděkovala rodině za jejich podporu a trpělivost během mého studia.

ANOTACE

Bakalářská práce se bude zabývat problematikou šikany studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách, důsledky šikany na osobnost studenta a její prevenci. Práce bude rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část bude zaměřená na vymezení terminologie, charakteristiky studentů se speciálními potřebami a popis forem šikanování, na znaky šikany a agresivního chování. Praktická část bude zpracována kvantitativní i kvalitativní metodologií. Zjištěná data budou v závěru prezentována v rámci výsledku výzkumu. Cílem bakalářské práce bude popsat problematiku šikany studentů se speciálními vzdělávacími potřebami v kontextu středoškolského vzdělávání.

KLÍČOVÁ SLOVA

Šikana, speciální vzdělávací potřeby, student, inkluze, prevence

TITLE

Bullying of students with special educational needs in secondary schools

TITTLE ABSTRACT

The bachelor's thesis will explore the issue of bullying among students with special educational needs in secondary schools, examining its impact on the students' psychological development and addressing strategies for prevention. The thesis will be structured into a theoretical and an empirical section. The theoretical part will focus on defining key terminology, outlining the characteristics of students with special educational needs, and providing a detailed analysis of bullying forms, including its manifestations and associated aggressive behaviours. The empirical part will utilize both quantitative and qualitative research methodologies. The collected data will be analysed and presented in the final section as part of the research findings. The objective of this thesis is to provide a comprehensive analysis of the phenomenon of bullying targeting students with special educational needs within the context of secondary education.

KEW WORDS

Bullying, special educational needs, student, inclusion, prevention

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK.....	10
ÚVOD.....	11
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 Šikana.....	12
1.1 Charakteristika šikany.....	12
1.2 Účastníci šikany	13
1.3 Formy šikany	18
1.4 Vývojová stadia šikany	19
1.5 Agrese a agresivní chování	20
1.6 Následky šikany u obětí.....	22
1.7 Prevence šikany	22
2 Specifické vzdělávání studentů se SVP na střední škole	25
2.1 Inkluzivní vzdělávání v kontextu střední školy	27
2.2 Student se SVP na střední škole.....	29
2.3 Šikana studentů se SVP na střední škole	33
PRAKTICKÁ ČÁST	34
3 Vědecký výzkum	34
3.1 Metodologie výzkumu.....	34
3.2 Přístup a použité metody	34
3.3 Cíle výzkumu.....	35
3.4 Výzkumné otázky	35
3.5 Formulace hypotéz	36
3.6 Charakteristika výzkumného souboru	36
3.7 Realizace výzkumu.....	36
3.8 Etické aspekty výzkumu.....	37
4 Výsledky výzkumu.....	38

4.1 Případové studie	38
4.2 Dotazník	52
VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	61
5 Verifikace hypotéz.....	61
6 Verifikace výzkumných otázek	63
DISKUZE	65
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	72
SEZNAM PŘÍLOH.....	73

SEZNAM ZKRATEK

ADD – Porucha pozornosti bez hyperaktivity

ADHD – Porucha pozornosti s hyperaktivitou

ČR – Česká republika

ČŠI – Česká školní inspekce

IVP – Individuální vzdělávací plán

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PAS – Poruchy autistického spektra

PPP – Pedagogicko-psychologická poradna

PTSD – Posttraumatická stresová porucha

SPC – Speciálně pedagogické centrum

SPU – Speciální poruchy učení

SVP – Speciální vzdělávací potřeby

ŠPP – Školní poradenské pracoviště

ŠPZ – Školská poradenská zařízení

TP – Tělesné postižení

ÚVOD

Práce s názvem Šikana studentů se speciálními vzdělávacími potřebami se zabývá patologickým chováním tohoto typu vůči středoškolským studentům se specifickými potížemi, které jim znesnadňují výuku. Téma je stále aktuální z důvodu, že k šikaně na středních školách dochází nepřetržitě, i když to veřejnost nemusí vidět. Jedná se o takové chování, které zanechává na jedinci dlouhodobé psychické dopady a může ovlivnit jeho sociální vývoj. Cílová skupina, na kterou je práce zaměřena jsou především studenti posledních ročníků středních škol a jednotlivci, kteří mají se šikanou osobní zkušenosti. V současné době se vzdělávací systém stále více zaměřuje na inkluzivní přístup, jehož cílem je zapojit všechny studenty do běžného vzdělávání a zajistit jim rovné příležitosti. Přestože tento koncept přináší mnoho výhod, praxe ukazuje, že právě studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mohou čelit vyššímu riziku šikany. Důvodem může být jejich odlišnost od většinové populace, komunikační bariéry, nižší schopnost bránit se agresi nebo nedostatečné porozumění ze strany pedagogů a spolužáků. Nedostatek efektivních preventivních opatření a slabá reakce škol na tyto problémy pak může situaci ještě zhoršit.

Téma práce bylo zvoleno na základě motivace poukázat na závažnost problematiky. Hlavním cílem bakalářské práce je analyzovat a objasnit problematiku šikany studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách v České republice. Dalšími cíli jsou popis šikany studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, možnost její prevence, analýza forem šikany, její projevy, příčiny, důsledky a vliv na jedince.

Práce je rozdělena do dvou částí, a to na část teoretickou a praktickou. Teoretická část se skládá ze dvou hlavních kapitol, kterými jsou šikana a specifické vzdělávání studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na střední škole. V první z nich se práce věnuje charakteristice šikany, jejím účastníkům, formám, vývojovým stádiím, dále pak agresi a agresivnímu chování, následkům šikany u obětí a prevenci šikany. Druhá kapitola se zabývá inkluzivním vzděláváním a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami. Praktická část se věnuje samotnému výzkumu, při kterém byla využita kombinace kvalitativního a kvantitativního přístupu. Formou rozhovorů s informanty vznikly kazuistiky, které prezentují výsledky případové studie. Dotazníkové šetření poskytlo více dat a jeho výsledky byly následně rovněž zpracovány a interpretovány v kapitole pro vyhodnocení výzkumu.

V závěru práce jsou sumarizovány hlavní poznatky a návrhy na možná opatření, aby mohlo dojít ke zlepšení situace na středních školách v oblasti problematiky šikany.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Šikana

1.1 Charakteristika šikany

Šikana jako pojem není v literatuře definována jednotně, ale mnoha způsoby. Většina odborníků ovšem sdílí základní kritéria šikany jako jsou agresivita a agresivní jednání, negativní vliv na psychické a fyzické zdraví, asymetrie sil mezi aktéry a další. Kolář (2001) tvrdí, že takováto nerovnováha sil je vnímaná jako situace, při níž silnější osoba zneužívá slabší osobu a porušuje tak jeho základní práva. Spurný (1996) vnímá šikanu jako „*projev patologických interpersonálních vztahů, vyvolávajících u oběti obvykle déleodobější, stupňující se psychické zatížení a snahu uniknout ze situace jakýmkoliv způsobem*“. Slovo šikana pochází z francouzského *chicane*, což značí druh agrese (Haškovcová, 2004, s. 32). Termín jako takový, který je dnes spojován se školním či později pracovním prostředím se původně používal mezi vojáky. (Spurný, 1996, s. 113)

Problematika šikany se rozprostírá všude kolem nás a její dopady mohou ublížit osobě, která si její následky může nést po celý život. K tvorbě šikany dochází již v rodinném zázemí, nejčastěji se jedná o šikanu ze strany sourozence. Dále se pak může rozvinout do školního prostředí (*bullying*) a následně i do partnerských vztahů (*domestic violence*) či dokonce zaměstnání (*mobbing, bossing*) (Kolář, 2001, s.17). Šikanu si každý vykládá jako ubližování či zraňování osoby jinou osobou, ať už fyzicky nebo psychicky. Cílem agresora je především ponížení své oběti (Richterová, Zvírotsky a Bendl, 2022, s.20). Ve většině případech k šikaně dochází opakovaně. Pokud se jedná o závažnější případ, je šikana označována jako jednorázové jednání s největší pravděpodobnou možností, že k ní znovu dojde. (Říčan a Janošová, 2010, s. 21)

Velikým problémem, který šikanu provází je ten, že pedagogové neví, jak k ní přistupovat. Kolář (2001, s. 21) poukazuje na nedostatek pedagogického vzdělání, které neposkytuje dostatečné vědomosti o problematice šikany a její prevence nebo pomoci, tedy kroky, jak postupovat při jejím šetření. Zmiňuje program, při kterém pedagogové vysokoškolských zařízení informují studenty o základních údajích, které se šikanou souvisí, což ale nestačí k tomu, aby se šikana začala řešit více komplexně. (Kolář, 2001, s. 21)

Při vyšetřování šikany velmi často dochází k omylům, jako například situace, ve které se vyšetřuje agresor společně s obětí, jsou vyslýcháni falešní svědkové, kteří byli přesvědčeni agresorem, neberou se ohledy na trauma oběti. (Kolář, 1997, s.15)

Ve srovnání s jinými zeměmi na tom není Česká republika hůře. Výjimkou zde jsou severské země, zejména Švédsko, a to z toho důvodu, že problematiku šikany veřejně přiznali a podstupují určité kroky, aby zamezili jejímu výskytu a rozšiřování. Podle zahraničního výzkumu z roku 1998 se ve Velké Británii počet obětí mezi žáky střední školy pohyboval kolem 10 % a mezi žáky základní školy 27 %. Na Slovinsku na středních školách to pak bylo 8 % a na základních školách 21 %. Z toho plyne, že k šikaně dochází spíše na školách základních nežli středních. (Kolář, 2001, s. 20)

V České republice začala existovat šikana typu „majetkové“, při které dochází k šikanování žáků, jež pocházejí z nemajetných rodin. To se může týkat šatníku, tedy oblečení či obuvi nebo v dnešní době dokonce i mobilního zařízení, především jeho značky. (Haškovcová, 2004, s. 33)

1.2 Účastníci šikany

Při výskytu šikany není důležitý vztah pouze mezi agresorem a obětí, ale také ostatní osoby, kterých se šikana dotýká. Záleží na nich, jak šikana probíhá, kdy nebo jak k ní dochází či dokonce kdy dojde k jejímu ukončení. (Říčan a Janošová, 2010, s.53)

1.2.1 Agresor

Agresor se vyznačuje antisociálním chováním, které je směřované proti oběti. Aktivně se podílí na šikaně a velmi často se stává jejím iniciátorem. Agresor mívá určité vlastnosti, jako jsou třeba fyzická zdatnost, vznětlivost, impulzivní chování, dominance, nízká sebekontrola, porušování školních pravidel a řádu, horší školní prospěch. (Říčan a Janošová, 2010, s.53-55)

Skrze násilí ať už fyzické či psychické si zvyšuje vlastní sebevědomí a snaží se zviditelnit v kolektivu (Spurný, 1996, s. 115). Agresorovi také chybí pocit viny a empatie, tedy není schopen se vcítit do pocitů druhých. Při obdržení trestu jednáji ublíženě a ukřivděně. Umí velmi dobře skrývat vlastní strach, ale přitom zneužít strachu druhých osob (Kolář, 1997, s.48). Pokud jde o rozdíly v šikaně podle pohlaví, tak fyzická šikana je spíše přiřazovaná k mužskému pohlaví, přičemž šikana psychická se řadí k pohlaví ženskému. (Graham, 2016)

Kolář vymezil tři typy agresorů podle povahy, formy šikanování a rodinného prostředí, ve kterém agresor vyrůstal. (Kolář, 1997, s.55)

První typ je charakteristický svou hrubostí, impulsivitou a problémem s dodržováním pravidel, které mohou končit pácháním trestné činnosti. Jeho způsob projevu agrese je tvrdá a

nelítostná šikana. Šikanu využívá k zastrašování. Tito jedinci vyrostli v nezdravém rodinném prostředí, kde byla agrese na denním pořádku. Agresori převzali toto chování od rodičů formou nápodoby nebo jako formou sebeobrany, kdy dítě bylo ponižováno či znevažováno, a to hlavně ze strany otce. (Kolář, 1997, s.55-56)

Druhý typ agresora jedná klidně, chytře a rafinovaně, šikanuje hlavně v soukromí beze svědků. Toto chování je způsobené hlavně jeho kultivovaností a sadistickými tendencemi i v sexuální oblasti. Často trpí zvýšenou úzkostí a narcismem. Důležitým vlivným faktorem je rodinná výchova, která měla podobu striktního až tvrdého přístupu a neustálého dohledu rodičů, jenž neprojevovali vůči svému dítěti náklonnost a lásku. Dochází tak ke zničení vlastní vůle dítěte. (Kolář, 1997, s.56)

Třetí typ bývá označován jako agresor „srandista“. Projevuje se silnou sebedůvěrou, optimismem, popularitou v kolektivu. Bývá považován za zábavného a vlivného člověka. Za jeho motivem šikany stojí zábava, která ale nemá pobavit jen jeho, ale také ostatní. V jeho výchově dochází k citové deprivaci a absenci mravních hodnot. (Kolář, 1997, s.56)

Říčan a Janošová (2010, s. 56-57) se více zaměřují na rodinné prostředí, ze kterého agresori pocházejí, jelikož genetiku nepovažují za jediný zdroj agresivity. Popisují právě citový chlad a odtazítost rodičů, lhostejnost, výbuchy negativních emocí či dokonce i nenávist. Dále pak zahrnují násilí jak fyzické, tak psychické, jako může být bití, nadávky, ponižování jakéhokoli typu, urážení, různé tělesné tresty, zákazy. Dítě často trpí nedostatkem svobody vůči rodičům.

1.2.2 Oběť

Kolář ve své knize poukazuje na to, že obětí může být kdokoliv, jelikož volba agresora při vybírání obětí může být zcela nahodilá. I přesto ale popsal typické charakteristické znaky u obětí, které popisuje jako „*nejslabší z nejslabších*“. Vyzdvihuje především zjevnou bázlivost či ustrašenost a pomalejší reaktivitu v nesnadné záležitosti či situaci. V těchto situacích u oběti často dochází k panice, strachu či autokritičnosti a neumí se bránit. (Kolář, 1997, s.56)

Studenta, který je terčem šikany v jedné třídě, mohou postupně šikanovat i v jiné třídě či dokonce i na jiné škole, táboře, cvičení atd. (Říčan a Janošová, 2010, s.58)

Mnoho autorů zmiňuje charakteristiky obětí, kvůli kterým by šikana mohla začít a následně stupňovat. Oběť v mnoha případech bývá tělesně nebo psychicky oslabena a často se liší od jiných členů skupiny. Fyzický handicap se může vyznačovat malou fyzickou silou, otylostí, tělesnou neohrabaností či viditelnou fyzickou odlišností ve vizáži. Například u osob

s rozštěpem jsou velmi časté urážlivé či posměšné přezdívky. Psychické znevýhodnění zde ovlivňuje duševní vývoj, který se následně promítá do mezilidských vztahů. Mezi psychická znevýhodnění patří poruchy pozornosti (ADHD), specifické poruchy učení (dyslexie, dysortografie, dyskalkulie atd.). (Kolář, 2001, s. 89)

Problémem v českém prostředí bývá také problém šikany na základě rasové odlišnosti. Například dochází k velkému problému, pokud je romské dítě umístěno do třídy „bílých“, kteří mají velmi rasistický pohled na svět. (Kolář, 1997, s. 57-59)

Dle Martínka (2008, s.139-141) můžeme rozlišit oběti šikany stejně tak, jak se rozlišovali agresori, a to na následující čtyři skupiny:

Oběť na první pohled – zde spadají děti, které vyzařují slabostí svým vzhledem, jelikož se jedná o děti slabší, jejich výraz v obličeji vyznačuje bázlivost. Často se jim nedaří prosadit v třídním kolektivu a jsou tedy osamocené a tiché. V mnoha případech se jedná o děti, o které jejich matky příliš pečovaly a přehnaně se o ně bály. Tyto děti nedostaly příležitost stát čelem případným problémům či nebezpečím a jejich aktivita tak značně klesla, což vedlo k jejich životním postavením jakožto pozorovatelům pasivního charakteru.

Oběti setrvávající dlouhou dobu pod ochrannými křídly matek nebo babiček – tímto se rozumí rodiče a prarodiče, kteří nedokážou uznat samostatnost svého dítěte a mají neustálou potřebu mít své ratolesti pod dohledem. Chování takovýchto matek může silně vyprovokovat agresivní chování ze strany agresorů. Například pokud vidí žáka základní či střední školy stále doprovázeného matkou až do lavice.

Děti s handicapem – jedná se o velmi jednoduché oběti, které mají problém se současným školstvím v ohledu integrace. Je potřebné, aby se tyto jedinci naučili soužít se zdravými jedinci. Bohužel tento proces nepřipravené integrace je pro osoby s postižením spíše ohrožující.

Učitelské děti – posledním typem oběti podle Martínka jsou takové děti, které docházejí na stejnou školu, na které učí jejich rodič nebo ho dokonce sám učí. Takovému dítěti nic neprojde, ani pokud to prošlo jeho spolužákům. Vliv to také může mít i na klasifikaci žáka i z pohledu jiných učitelů jakožto kolegů rodiče. Mohou tak být přísnější než na ostatní spolužáky.

Kolář (2001, s.89) oběti charakterizuje do čtyř skupin:

- Oběť „slabá“ s tělesným a psychickým handicapem

- Oběť „silná“ a nahodilá
- Oběť „deviantní“ a nekonformní
- Šikanovaný žák s životním scénářem oběti

1.2.3 Třídní „publikum“

Agresoři často chtějí vyjádřit svou moc a sílu pomocí demonstrace, tedy před zraky ostatních. Například chlapci chtějí tímto způsobem projevit svou mužnost před děvčaty. Často se jedná o děti dané třídy či celé školy, ze kterých se tak stávají svědkové šikany, která se děje opakovaně. Již z historie je známá libost v ubližování člověka druhým člověkem (například veřejné bití či popravu). V třídním kolektivu, který je čím dál více naplňován strachem, se pomalu dítě od dítěte pomalu přesouvají na agresorovu stranu z důvodu pocitu bezpečí a začínají tak také okrajově oběť šikanovat (Říčan a Janošová, 2010, s.63-64). Právě zde má na třídu velkou vlivnost psychosociální klima ve třídě. (Průcha, 2017, s. 333)

1.2.4 Zastávce

Jedná se o takového spolužáka, který se oběti zastává, díky jeho prosociální povaze. Tyto děti často pocházejí z rodin, kde je bezpečná vazba na rodiče a učí je správné hodnoty společnosti jako je odpovědnost a spravedlnost. V případě, že je jejich počet ve třídě vyšší, šikaně se zde nepovede úspěšně prosadit. (Říčan a Janošová, 2010, s.64-65)

1.2.5 Pedagog

Jedna z mnoha hlavních předností pedagoga by měla být působnost na skupiny a jednotlivce ve třídě. Pedagog by měl působit pozitivním ovlivňováním třídy a její dynamiky. Pokud tomu tak není, mohlo by to skupině ublížit. Šikanu tak mohou nevědomky podporovat skrze jeho špatnou motivaci pro pedagogickou práci, kdy si zakládá na své autoritě, v níž má možnost ovládat, manipulovat či dokonce trestat a připadat si nadřazeně. Velký problém rovněž zapříčiňuje neschopnost pedagoga utvořit příjemnou a přátelskou atmosféru, například prostřednictvím adaptačních výletů atd. (Kolář, 1997, s. 61)

Stává se, že pedagog může někdy ignorovat varovné signály šikany, ať už záměrně či nevědomky, jelikož Metodický pokyn MŠMT mu udává odpovědnost týkající se výskytu šikany. Stanovuje, že může být trestán pedagog, který ví o probíhající šikaně, ale neřeší ji. Říčan a Janošová (2010, s.65-68) zmiňují výzkum, který poukazuje na zklamání žáků a vystupují proti pedagogům, ač podle nich málo činí a trestají při boji proti šikaně. Vyskytují se případy, kdy sama oběť může být nesympatická pedagogovi, který může bezděčně sdílet antipatii či dokonce i odpor k obětem.

Dojde-li k oslabení pedagoga a jeho autority ve třídě, dostává šikana větší šanci dostat se k moci. Zejména pak pokud se ve třídě vyskytuje více agresorů. Influence pedagoga na třídu se tím pádem sníží nebo vytratí. Pedagog se tímto způsobem snaží s agresory „vyjít“, ale přesto dochází k ubližování oběti. Často se pedagog stydí svěřit kolegům či nadřízeným, jelikož si myslí, že by jej mohli mít za neschopného a může dojít k šikaně páchané na pedagogovi. (Kolář, 1997, s. 63-64)

1.2.6 Rodiče zúčastněných

Setkáváme se s dalším problémem, kterým je nevědomost a podceňování závažnosti šikany dětí z pohledu jejich rodičů. (Říčan a Janošová, 2010, s.68)

Rodiče agresorů často neví, že jejich dítě vykonává šikanu na jiném dítěti. Pokud problém vyjde najevo, mají rodiče tendenci jednat na způsob obhajoby svého dítěte a vyloženě jeho činy bagatelizovat anebo naopak obrátit svou agresi proti dítěti jako trest, čímž se ale agresivita u dítěte ještě více podpoří. Samozřejmě se mezi rodiči agresorů najdou také rodiče s prosociálním cítěním, kteří pochybili ve výchově a mohou mít i sami ze svého dítěte strach. Tento případ je častý pro matky samoživitelky (Říčan a Janošová, 2010, s.68-69). Kolář zaznamenal v rodinách agresorů chyby při výchově z emocionálního hlediska, především nedostatek uspokojování citové potřeby, což se projevovalo v citové deprivaci. Všiml si také nepřítomnosti mravních hodnot. Jako chyby ve výchově vymezil hlavně agresi a brutalitu, která pocházela ze strany rodičů a byla směřována k dítěti samotnému, které si tak často muselo procházet přísnou a tvrdou výchovou. (Kolář, 1997, s.64)

Rodiče oběti se o šikaně jejich dítěte dozví častěji dříve nežli rodiče agresora. Dítě může domů chodit hladové, zbité, zmrzačené nebo se někdy samo přizná. Dochází pak k problému, kdy dítě prosí, ať rodiče nezasahují. Správným přístupem rodiče je emoční podpora, zajištění ochrany dítěte a spolupráce se školou a pedagogy (Říčan a Janošová, 2010, s.69-70). Mnohé z obětí měly nadměrně protektivní matky a často chyběl otec, tudíž docházelo k nepřítomnosti mužského elementu. Druhý případ se týkal naopak výchovy příliš dominantní matky se submisivním otcem. Třetí verzi byly rodiny, které se vyznačovaly velkou neurotickou výchovou, nejistotou a úzkostí. (Kolář, 1997, s.64-65)

1.2.7 Místní komunita

Velmi důležitým prvkem, který ovlivňuje šikanu ve škole, jsou místní poměry. Jedná-li se o prestižnější školu, která spolupracuje s rodiči, nebude se zde šikaně velmi dařit. Naopak pokud se škola nachází v sociálně slabší oblasti se studenty z téže oblasti, šikaně se bude dařit výtečně. Zde mohou zasahovat do dění i kriminální gangy, které jsou zapletené do ilegální

činnosti a její členové mají problém se zákonem (Říčan a Janošová, 2010, s.71). Takovíto jedinci poté mohou přenášet své zkušenosti do třídního či rovnou školního prostředí. (Kolář, 1997, s.65)

1.2.8 Celá společnost

Společnost může značně ovlivnit vývoj šikany na školách. Zde mají význam společenské normy a hodnoty. Člověk se řídí základními hodnotami jako může být „silnější vyhraje“ a není mu cizí ublížit jiné osobě, aby toho dosáhl. Podnikání, kariéra a politika jsou důležitými znaky společnosti a lidi zajímá čeho bylo dosaženo, ne prostředky k dosažení moci. Kdysi silný respekt k autoritám pomalu upadl. Dnes mají obrovský vliv na chování dětí média. Skrze nich dítě pozoruje násilí a podporují v něm zvýšenou míru agrese. Důležitou myšlenkou se rozumí spojení ideálu osobní svobody s humanistickými tradicemi Západu, aby v nich nastupující generace dokázala žít. (Říčan a Janošová, 2010, s.71-72)

1.3 Formy šikany

Mezi základní druhy šikany se řadí hlavně agrese fyzická a používání zbraní, agrese slovní a zastrašování, dále pak krádeže, ničení a manipulace s věcmi, příkazy násilného a manipulativního druhu a další zraňování pomocí izolace. (Kolář, 2001, s.28-31)

Fyzickou agresí se rozumí například škrcení, bití, bodání, věšení. Agrese slovní zahrnuje výhrůžky, zastrašování, urážení, výsměch, nadávky a pomluvy. Krádežemi a manipulací s věcmi se rozumí krádež, zabavení či schování peněz, ničení oblečení, věcí a jiného majetku oběti. Násilné a manipulativní příkazy se vyznačují donucováním oběti k činnostem, které nechce vykonávat nebo jsou jí nepřijemné. Izolace charakterizuje ignorace oběti, například neodpovídání na její pozdrav. (Kolář, 2001, s.28-31)

Kolář vyčlenil projevy šikanování díky tzv. trojdimenzionální „mapy“ na přímé a nepřímé, dále pak na fyzické a verbální a posledně na aktivní a pasivní. Dále klasifikoval typy šikany podle kombinace mezi těmito projevy. (Kolář, 2001, s.32)

- Fyzické aktivní přímé – jedná se o případ, kdy útočník svou oběť věsí do smyčky, nebo ji může škrtit, kopat či fackovat.
- Fyzické aktivní nepřímé – zde nedochází k přímému kontaktu mezi agresorem a obětí, ale mezi agresorovými následovníky. Oběti jsou ničeny věci.

- Fyzicky pasivní přímé – jedná se o bránění oběti v dosahování jejích cílů či požadavků, a to fyzickou podobou. Například oběti není dovoleno, aby si sedla do lavice.
- Fyzicky pasivní nepřímé – zde se jedná o odmítnutí splnění cílů a požadavků. Například oběti není povoleno, aby opustila třídu.
- Verbální aktivní přímé – charakteristické je nadávání oběti nebo její zesměšňování či urážení.
- Verbální aktivní nepřímé – často dochází k pomluvám oběti, a to také prostřednictvím obrázků, básní apod.
- Verbální pasivní přímé – agresor neodpovídá na pozdrav nebo otázky oběti
- Verbální pasivní nepřímé – pokud je oběť z něčeho obviněna neprávem a ostatní (přihlízející, spolužáci) se oběti nezastanou, tak se stávají agresory tohoto typu. (Kolář, 2001, s.32)

Forma, která se rozšiřuje s nástupem a vývojem moderních technologií, se nazývá kyberšikana. Jedná se o úmyslné útoky skupiny nebo jednotlivce prostřednictvím elektronických médií proti osobě, která není schopna se útokům bránit. K této formě šikany dochází především u dnešní dospívající generace (Černá, 2013, s. 9). Jan Šmahaj ve své knize určuje několik způsobů kyberšikany, jako je provokování, kyberobtěžování, očerňování, používání cizí identity, odhalování tajemství a kyberstalking. Kyberšikana tak může být prostředkována přes textové zprávy, telefonní hovory, fotografie či videoklipy, E-mailové zprávy, chatové místnosti, internetové stránky, on-line hry a sociální sítě, které jsou v poslední době u mladé generace nejvíce nebezpečné. (Šmahaj, 2014, s.47-52)

1.4 Vývojová stadia šikany

Šikana se odehrává za pomoci pěti vývojových stupňů, přičemž v každém je potřeba jiné pomoci a způsobu zásahu. Jedná se o negativní proces, jenž ničí a postihuje vztahy ve skupině. Dochází tedy k opaku budování zdravých mezi skupinových vztahů. Kolář (2001, s. 35) přirovnává první stupeň ke skupinové demokracii, přičemž naopak stupeň pátý k fašistickému totalitnímu režimu.

V prvním stadiu dochází k postupnému vyčleňování osoby ze skupiny, tzv. ostrakismu. Člen se ve skupině necítí komfortně, bývá často označován za neoblíbeného a neuznávaného. Ostatní členové jej spíše odmítají či jej pomlouvají. Jedná se spíše o psychickou formu násilí. Tento stupeň bývá označován jako zárodečným předzvěstem, který poukazuje na riziko

budoucího negativního vlivu (Kolář, 2001, s.36). V této fázi si agresor vyhledává vhodnou oběť. Pokud u ní vyvolá strach, přesune se k dalšímu stadiu. (Spurný, 1996, s. 115)

Ve druhém stadiu ostrakismus přerůstá do fyzické agrese a dochází k přitvrzování manipulace, kdy oběť začne agresorovi sloužit jako ventil nebo odreagování. Agresorovi se líbí zážitek, který čerpá prostřednictvím svých útoků na slabší oběti. Zde záleží převážně na kolektivu, ve kterém šikana probíhá. Pokud v něm převažuje spíše odpor k násilí a kamarádské vztahy, nedaří se šikaně vyvinout se ve třetí stupeň. To ale neplatí pro kolektiv, ve kterém je imunita vůči šikaně oslabena. V takovémto prostředí se šikana zakoření a agresori začnou ovlivňovat celý kolektiv až situace přejde do třetího stadia. (Kolář, 2001, s.36-37)

V momentě, kdy dojde k vytvoření tzv. úderného jádra, dochází ke spolupráci mezi agresory, kteří mají vytipované ostrakizované členy kolektivu a systematicky je šikanují. Dochází k upevnování moci, která je klíčovým momentem, jelikož se rozhoduje o tom, zda se třetí stadium přehoupne do stadia čtvrtého. Nedojde-li k vytvoření silné pozitivní skupiny, která je ochotna bránit slabší členy kolektivu, dostávají se agresori do vedení, jelikož jim nemá kdo odporovat a dochází k přesunu do čtvrtého stupně. (Kolář, 2001, s.39)

Čtvrté stadium se vyznačuje přijímáním norem agresorů, které se stávají nepsaným zákonem. Dochází ke změně dynamiky ve skupině, protože se již málokdo dokáže agresorům postavit. Skupina si vytváří vlastní novou identitu, která vyhovuje agresorům. Například zde dochází k situaci, ve které se ukázněný žák začíná chovat zle a účastní se na šikaně. (Kolář, 2001, s.39-40)

Tento proces pomalu spěje do posledního pátého stadia nemoci, které je nazýváno jako totalita neboli dokonalá šikana. Jedná se již o neřešitelné stadium, jelikož pravidla jsou pevně daná. Násilí a její zvyšující se brutalita je pokládána za normální. Toto chování oběť může zahnat i do pomyslného kouta, kdy neví, jak jednat a může se v nejhorších případech uchýlit k sebevraždě. Toto stadium se projevuje především ve věznicích, výchovných ústavech nebo často také ve vojenském prostředí. (Kolář, 2001, s.40)

1.5 Agrese a agresivní chování

Než přejdeme k problematice agresivního chování, ráda bych popsala rozdíl mezi agresí a agresivitou, jelikož se tyto dva pojmy mohou často zaměňovat. Martínek (2009, s.9) uvádí, že agresivita vychází z latinského slova *agressivus*, což značí útočnost, tedy projev osobnosti.

Agrese, která vychází z taktéž latinského slova *aggressio* značí, již jednání, které se vyjadřuje útočností a násilím mířeného k jinému objektu. V životě člověka, který je nadán vyšší mírou agrese se vyskytuje obtížnější komunikace s okolím. (Martínek, 2009, s. 9)

Agresi můžeme rozdělit vzhledem k jejímu působícímu směru. Prvním z nich je agrese, která je řízená vůči neživému předmětu. Dle názvu se jedná o takovou agresi, jejímž cílem je například učebnice, tužka, lavice atd. Tato forma agrese může sloužit také jako zastrašovací forma ostatních spolužáků, jelikož tím jedinec demonstruje svou fyzickou sílu. Druhým směrem se rozumí agrese vybitá na zvířeti, tedy terčem agrese jedince se stává již živá bytost jakožto slabší tvor. Tato agrese se často vyskytuje u dětí vychovávaných v ústavní péči. Třetím a posledním směrem agrese se stává autoagrese, při které dochází k ubližování vůči sobě samému. To může směřovat například k sebepoškozování, které může být způsobováno několika variantami jako například píchání či řezání ostrými předměty apod. Můžeme se setkat s trichotilomanií, při které si dítě vytrhává vlasy prostřednictvím jejich namotáváním na tužku. Hlavní příčinou autoagresivního chování je velmi silný vnitřní neklid a dlouhodobý stres. Nejvyšším stupněm autoagrese je pak spáchání sebevraždy. (Martínek, 2009, s. 12-28)

Agresi pak Martínek (2009) rozdělil na:

- Emocionální
- Frustrační
- Instrumentální.

Emocionální se vyznačuje citlivostí a zranitelností vůči určitým podnětům, které jsou zpravidla nepříjemné, mnohdy až bolestivé. Vzpomínky jedinec získává prostřednictvím zážitků s blízkými osobami (nejčastěji od rodičů) ve formě hádek či nepříjemných konfrontací. V tomto případě můžeme mluvit o emociální agresi jako o důsledku. Viditelné jsou fyziologické znaky, které agresi doprovázejí jako jsou například zatnuté pěsti a zrychlený dech. (Martínek, 2009, s. 31-33)

Frustrační agrese nese své pojmenování od frustrace, což je překážka, která jedinci brání v dosažení cíle. Následkem je pak podnícení nežádoucí emoce jako je vztek. Příčiny této agrese mohou být dosaženy prostřednictvím jiných osob, právě opět třeba rodiči, anebo dále učitelem atd. (Martínek, 2009, s. 33-34)

Instrumentální agrese je velmi rozdílná od předchozích uvedených agresí, jelikož jedinec svůj čin předem naplánuje a má cíl, kterého chce prostřednictvím svých činů dosáhnout.

Ve školním prostředí je právě šikana přímo charakteristická pro instrumentální agresi. Příznačné pro agresory tohoto typu agrese je chladné chování, jehož záměrem je ublížit. (Martínek, 2009, s. 35-38)

Agrese také může být dělena na agresi krátkodobou a primitivní nebo dlouhodobá a promyšlená. První z nich se vyznačuje intenzivním projevem afektu, při kterém má člověk tzv. zatemněnou mysl. S druhým typem je spojováno porušování morálních zásad, což je složitější posoudit vzhledem k nejasné motivaci. (Spurný, 1996, s. 17)

1.6 Následky šikany u obětí

Oběti šikany mají nejhorší zkušenosti se šikanou, a tudíž si nesou i nejhorší následky, které je mohou doprovázet po zbytek života. Velikou roli zde hraje míra újmy, destruktivní síla a časové období ze strany agresora či agresorů. Sice vedlejší, ale stále silnou roli hraje také rozsah obranyschopnosti oběti. Nejnebezpečnější formy následků si nesou oběti šikany čtvrtého a pátého stupně šikanování, jelikož zasahují do osobnosti oběti a mohou tak měnit její charakter. Mezi časté následky se řadí poruchy spánku, kdy oběť může trpět insomnií, tedy nespavostí nebo v opačném případě hypersomnie, kdy je spavost zvýšená. Dále pak trpí psychosomatickými obtížemi, jako mohou být nevysvětlitelné bolesti hlavy, břicha, zad a podobně. Dochází také k sebedestruktivnímu sklonu v oblasti sebedůvěry a sebehodnocení. Oběť může dojít do stavu, kdy mu je odborníkem diagnostikována deprese nebo PTSD, tedy posttraumatická stresová porucha. V nejhorších případech oběť ze strachu a z pocitu neschopnosti úniku před situací stáhne ruku sama na sebe a dochází tak k pokusu o sebevraždu či dokonce dokonané sebevraždě. (Kolář, 2001, s. 100-104)

Stanislav Bendl (2022, s.51) rozděluje následky šikany na bezprostřední a dlouhodobé. K bezprostředním řadí zhoršení nálady, problémy se soustředěním, zhoršení školní úspěšnosti a silný stres. Mezi dlouhodobé následky, které mohou trvat v rámci několika měsíců nebo let řadí právě poškozené sebevědomí, sociální problémy při hledání přátelských i partnerských vztahů.

1.7 Prevence šikany

Prevenčí se rozumí předcházení procesu šikanování, jejíž cílem je ochrana dětí, které jsou obětmi šikany. Jedná se o aktivity a opatření, které napomáhají zabránit výskytu šikany (Říčan a Janošová, 2012, s. 111). Metodický pokyn MŠMT č.22294/2013-1 uděluje povinnost

pro každou školu vypracování Minimálního preventivního programu, v němž je uveden právě i Program proti šikanování (Bittmanová a Bittman, 2016, s. 8-9). Kolář (2001, s.198) podotýká, že prevence by se neměla zabývat pouze zamezováním šikanování, ale také řešením jejího vývoje, tedy již zmíněnými stadii. Schéma prevence má sedm rovin. První z nich je pedagogická komunita, jež by měla upevňovat školní skupiny a bojovat proti šikanování. Druhým je již zmíněný program, který by měl zamezovat a léčit šikanu. Třetím se rozumí služby a orgány, které se zabývají řešením již pokročilého stupně šikany jako jsou pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra a střediska výchovné péče. Čtvrtá rovina se zabývá kooperací mezi školou a odborníky jiných institucí. Zde můžeme zařadit dětské psychiatry, sociální kurátory a kriminalisty pro mládež. Pátá rovina osvětluje pomoc a oporu ministerstva a úřadů. V šesté se jedná o kontrolu škol ČŠI (Českou školní inspekci) a MŠMT (Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy). V sedmé a poslední rovině dochází ke sledování situace a zabezpečování ochrany práv dětí. (Kolář, 2001, s. 198)

Prevence může být rozdělena do tří kategorií, a to na primární, sekundární a terciální. Primární prevence se zabývá zamezováním vzniku šikanování ještě předtím, než k jejímu činu dojde. Měla by být nejvíce prosazována na vědomí, a to nejen mezi studenty, ale i mezi pedagogy a rodiči. Sekundární prevencí se rozumí předcházení počátku a dalšímu vývoji šikanování u studentů, kteří jsou nejvíce ohroženi. Například právě studenti se speciálními vzdělávacími potřebami. Jedná se především o snahu zamezit opakování agresivních činů. Terciální prevence je znemožňování výskytu šikanování, které může způsobit zdravotní, sociální či psychické obtíže. (Martanová, 2014)

Prevence na úrovni školy jako celku

Důležitým prvkem při vyšetřování šikany je vzájemná solidarita pedagogů, tedy zda pedagog dostane podporu od ředitele školy. Například v případě, že dorazí stížnost agresorových rodičů. Dalším aspektem prevence šikanování je řádný dozor pedagogů na chodbách v době přestávek. Podstatnou složkou se rozumí také školní řád, jenž obsahuje pravidla chování ve škole a vymezuje principy solidarity a ochrany slabších. Studentům by měly být vtiskovány do paměti základní mravní hodnoty společnosti pomocí etické výchovy. Jednou z cest k porozumění problematice šikanování může být otevřená konverzace se studenty i rodiči. Dostatečně je informovat o skutečnostech, ať už jsou více či méně nepříjemné. Problém, ke kterému nejčastěji dochází, je nedostatečná důvěra mezi rodiči a pedagogy, což

ubližuje jejich vzájemnému vztahu a následně i dítěti a jeho školnímu prospěchu, které by mělo být hlavním zájmem obou stran. (Říčan a Janošová, 2010, s. 111-113)

Prevence na úrovni jednotlivých tříd

Jedním z přístupů, jak se vyvarovat šikanování je charta třídy, která funguje jako diskuse mezi učitelem a studenty. Tato diskuse probíhá především mezi spolužáky a učitel usměrňuje její směr a cíle. Na konci diskuse se všichni spolužáci shodnou na určitých zásadách, které se následně sepíší a vyvěsí ve třídě. Dalším přístupem mohou být víkendové rekreačně-zážitkové pobyty nebo výlety pro třídní kolektiv, při kterých většinou dochází k upevňování vztahů mezi spolužáky. (Říčan a Janošová, 2010, s. 115-116)

Prevence na úrovni jednotlivců

Týká se především jedinců, kteří v minulosti již byli oběťmi šikany, ale také potencionálních obětí. Zde se využívá metoda pozorování studenta. V případě potřeby je možné až skoro povinné doporučení návštěvy psychologického vyšetření v rámci prevence. Podstatnou pomocí k prevenci šikanování jsou individuální rozhovory třídního učitele se všemi studenty, který se jich ptá na třídní klima, starosti, problémy a podobně. (Říčan a Janošová, 2010, s. 117)

2 Specifické vzdělávání studentů se SVP na střední škole

Problematikou studentů se speciálními vzdělávacími potřebami se zabývá speciální pedagogika, která je zásadním interdisciplinárním oborem pedagogiky, jehož cílem i smyslem je speciální vzdělávání a rozvoj osob s určitými znevýhodněními. Jedná se o obor interdisciplinární z důvodu, že se pohybuje na pomezí s dalšími obory jako jsou psychologie, sociologie, filozofie, právo, ekonomie a medicína. Jedinci s handicapem vyžadují větší speciální přístupy, péče a metody zaměřené na jejich speciální vzdělávací potřeby (Fisher a Škoda, 2008, s.13). Hlavním cílem speciální pedagogiky je především dosáhnout co nejvyššího stupně společenské interakce znevýhodněného jedince. Důležitou součástí je příprava na potencionální budoucí pracovní výkony a uplatnění těchto jedinců. (Slowík, 2007, s.15)

Speciální vzdělávací potřeby jednají o „*rozdílu mezi úrovní chování nebo výkonu dítěte a tím, co je od něj očekáváno*“ (Wedell, 2003, in Hájková a Strnadová 2012, s.16). Speciální pedagogika je popisována jako vědní obor, jehož zájmem jsou pravidla výchovy a vzdělávání a následný osobní rozvoj jedinců, kteří jsou znevýhodněné vzhledem k „*většinové populaci v oblasti fyzické, psychické nebo sociální a mají speciální výchovně vzdělávací potřeby*“. (Fischer a Škoda, 2008, s.14)

Předmětem a cílem oboru jsou jedinci se specifickými potřebami, u kterých je nutná asistence vzhledem k jejich znevýhodnění. Jedná se o nezbytnou pomoc ve fyzické, psychické a sociální oblasti. K uspokojení daných potřeb dochází skrze speciální postupy a metody. Týkají se oblasti edukační, sebe rozvojové a sociální. Fisher a Škoda (2008, s.14) dávají důraz na potřebu změny v postojích, názorech a předsudcích jedinců vůči handicapovaným členům v naší společnosti.

Speciální pedagogika je členěna podle druhu handicapu, tedy na určité oblasti. Dělí se tak na etopedii, psychopedii, somatopedii, logopedii, surdopedii, oftalmopedii, speciální pedagogiku s kombinovaným handicapem a speciální pedagogiku s dílčími nedostatky. Etopedie se zabývá poruchami ve vzorcích chování. Zájmem psychopedie je výchova vzdělávání jedinců, kteří mají mentální handicap. Naopak somatopedie je zaměřuje na jedince s handicapem tělesným, kde spadají také rehabilitace a terapie. Logopedie se věnuje osobám s narušenou komunikační schopností v oblasti, jako je vada nebo porucha řeči. Surdopedií (též akupedií) se rozumí disciplína, jež se zabývá jedinci se sluchovým postižením. Oftalmopedie (starší název tyfopedie) se zaměřuje na jedince s poruchami v oblasti zrakové. Speciální pedagogika osob s kombinovaným postižením se zajímá o jedince, kteří mají více druhů vad a

posledně pod speciální pedagogiku s dílčími spadají jedinci se specifickými poruchami učení. (Fischer a Škoda, 2008, s. 16-17)

Slowík (2007, s. 18-19) vymezil speciální pedagogiku podle věkové kategorie na:

- Předškolní věk
- Školní věk
- Dospělé (andragogika)
- Seniors (gerontagogika)

Je důležité umět klasifikovat handicap a znevýhodnění podle stupně a původu. Stupně můžeme rozdělit na lehké, střední a těžké. Lehké se ocitají na hranici nejnižší odlišnosti. V mnoha případech stačí obvyklé pedagogické nástroje či pomůcky. Jedinci se středním stupněm potřebují odbornější přístup a metody. Mnohdy jedinci s takovou intenzitou nejsou schopni docházet a vzdělávat se v běžném vyučování. Již je nezbytná pomoc specialistů. Do těžkého stupně spadají jedinci s takovým handicapem, kteří jsou odkázáni na druhé osoby a jejich pomoc, tudíž se jedná ve většině případech o celodenní péči. Jejich schopnost edukace a seberozvoje je výrazně omezena. (Fischer a Škoda, 2008, s. 21-22)

Handicapy vzniklé podle původu můžeme rozdělit na tři druhy, a to na prenatální, perinatální a postnatální. Prenatální poruchy a handicap vznikají v důsledku negativních faktorů, které působí na vývoj jedince od doby početí do doby porodu. Může se jednat o vlivy fyzikální (zranění nebo škodlivé záření), dále pak biologické (infekce bakteriálního nebo virového původu), psychické (stresové situace) a chemické (zde patří například léky či alkohol nebo dokonce drogy). Perinatálními poruchami a handicap se rozumí následky u komplikovaného porodu jako například nejčastější asfyxie, tedy nedostatek kyslíku. Řadí se zde také mechanické poškození. Mezi postnatální poruchy a handicap patří negativní vlivy, které na jedince působí po jeho narození. Jedná se o stejné či podobné faktory, které se vyskytují u prenatálního období s rozdílem, že zde již působí na jedince samotného, a ne skrze matku. (Fischer a Škoda, 2008, s.22-23)

2.1 Inkluzivní vzdělávání v kontextu střední školy

Dříve než se zaměřím na inkluzivní vzdělávání, uvedu téma integrace, která inkluzi předcházela. Samotný název vychází z latinského *integrare*, tedy *sjednocovat* (Pivarč, 2020, s. 1).

Integraci můžeme rozumět jako „*spolužití postižených a nepostižených při přijatelně nízké míře konfliktů vztahů těchto skupin*“ (Jesenský 1995, in Slowík 2007, s. 31).

Integrace je považována za opak segregace, což je sociální vyčleňování jedince společností. Úkolem školské integrace je jednotlivě začleňovat studenty se znevýhodněním do běžných tříd nebo vytvoření speciálních tříd při běžných školách. Modernější verze integrace je inkluze, která zajišťuje jedincům se znevýhodněním zapojování do běžných aktivit (Slowík, 2007, s. 31-32). Nadále Lechta (2010, s. 27) popisuje integraci jako možnost znevýhodněných studentů navštěvovat a edukovat se v běžných školách s pedagogickou podporou. Pokud se integrace nezdaří, student se navrátí do speciální instituce. Popisuje ji jako spolupráci běžných a speciálních škol. Inkluzi popisuje jako vyvinutější a kvalitnější formu integrace, při níž dochází k normalitě mezi zdravými a znevýhodněnými žáky a úbytku segregáčního myšlení. Klade důraz na heterogenost, tedy různorodost žáků. Samotný název inkluze vychází z taktéž latinského názvu *inclusio*, což lze přeložit jako *zahrnutí*. (Pivarč, 2020, s. 15)

Integrace představuje potřebu větší pomoci při přizpůsobování studenta ve škole a inkluze se zaměřuje spíše na zlepšení vzdělávacího prostředí pro studenta. Pojem integrace byl znám především v osmdesátých letech minulého století, zatímco pojem inkluze nadešel až v devadesátých letech na pomezí milénia. Lze říct, že se již celá Evropa snaží o prosazení inkluze ve školství. (Votavová, 2013)

Pojem integrace je chápán ve smyslu s pedagogikou speciálních potřeb (special needs education) a inkluze jako škola, která je pro všechny studenty (education for all). Hojnost heterogenity je tedy pozitivním přínosem pro výchovný a vzdělávací proces. Skutečná myšlenka inkluze by neměla být vkládána pouze do školní oblasti, ale také do celého publika, kvůli přípravě zdravých lidí na koexistenci s handicapovanými lidmi, jelikož jako společnost sdílíme stejné prostředí a hodnoty (Lechta, 2010, s. 30). Základními prvky inkluze v dnešní době jsou respektování odlišností rovnoprávnost a spravedlnost, odmítání diskriminace a sociálního vyloučení. (Slowík, 2022, s. 28-32)

2.1.1 Poradenské služby v českém školství

Možnost využití nabízených poradenských služeb najdou rodiče ve škole nebo školských poradenských zařízeních. Podle Knotové (2014, s.15-24) poradenské služby můžeme rozdělit na:

- školní poradenské pracoviště
- školská poradenská zařízení
- orgány sociálně-právní ochrany dětí

Školní poradenské pracoviště

Členové školního poradenského pracoviště pracují přímo ve školách. Spadají zde výchovný poradce, školní metodik prevence, školní psycholog a školní speciální pedagog.

Náplň práce výchovného poradce spočívá v účinném řešení problémů. Obvykle se jedná o učitele, který působí na dané základní či střední škole a má odbornou kvalifikaci pro vykonávání funkce. Výchovný poradce je povinen respektovat tzv. Etický kodex výchovných poradců, jelikož se může setkat s citlivými tématy studentů. Řeší především témata a problémy v oblasti kariérového poradenství, vzdělávání studentů se SVP, vzdělání a výchova studentů nadaných nebo naopak s neprospěchem. Dále pak řeší problémy spojené se školní docházkou a posledně situační problémy ve škole jako může být právě šikana. Pakliže se jedná o problematiku šikany, tak spolupracuje se školním metodikem prevence. (Knotová, 2014, s. 29-36)

Vacková a Ondráčková (in Knotová, 2014, s. 41-54) popisují školního metodika prevence jako osobu, která zajišťuje primární prevenci rizikového chování u žáků a studentů. Podobně jako u výchovného poradce může tuto profesi vykonávat jakýkoliv učitel školy s potřebnou kvalifikací. Řeší tak problematiku různých forem agrese a násilí, rasismu, xenofobie, homofobie a jiných případů nebezpečného chování žáků a studentů. Hlavním cílem a náplní práce je preventivní program a sledování jeho dodržování.

Lazarová se ve stejné knize zajímá o pozici školního psychologa, který má na starost diagnostiku, konzultace a poradenské činnosti na pomoc studentům, kteří mají problémy. Je vyzdvihována důležitost spolupráce školních psychologů s ostatními členy školního poradenského pracoviště a pedagogy. (Knotová, 2014, s. 54-61)

Posledním členem školního poradenského pracoviště je školní speciální psycholog, jehož náplní práce je péče o studenty se SVP čili se žáky, kteří mají určité znevýhodnění.

Zaznamenává studenty, kteří potřebují individuální vzdělávací plány, určité pomůcky či jiná podpurná opatření. (Šafrová in Knotová, 2014, s. 62-75)

Školská poradenská zařízení

Do kategorie školských poradenských zařízení spadají orgány, které se věnují diagnostice, poradenství a prevenci. Pomáhají dětem se speciálními vzdělávacími potřebami nebo problémy v chování a jejich rodinám. Spadají zde pedagogicko-psychologické poradny (dále jen PPP), které mají v popisu práce diagnostiku a péči o děti, žáky, studenty, pedagogy a školy. Zaměstnanci PPP bývají běžně psychologové a speciální pedagogové. Mohou doporučovat opatření a odborné posudky, pokud se u studenta objeví potřeba přítomnosti speciálních vzdělávacích potřeb. Dále mezi školská poradenská zařízení patří speciálně pedagogická centra (dále jen SPC), která se zaměřují na žáky a studenty s těžšími zdravotními potížemi. Její činnost je orientována na podporu a pomoc dětem od věku tří let. Podporují běžné základní školy skrze metodickou pomoc, poskytnutí speciálních vzdělávacích pomůcek a jiná zařízení, která jsou nutná pro výuku. Pracovníky SPC jsou obvykle speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci. Mnohdy jsou přítomní také odborníci z oblasti logopedie, fyzioterapie, pediatrie, psychiatrie, neurologie a další. Třetí orgán, který spadá pod školská poradenská zařízení jsou střediska výchovné péče, jejíž klienty jsou děti, žáci, studenti s určitými poruchami a problémy v chování, kterým nebyla předepsaná ústavní péče či výchova. Nabízejí možnost ambulantní a pobytové služby. (Knotová, 2014, s. 17-22)

Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Zkráceně OSPOD je instituce, která má na starost ochranu dítěte a jeho práv v České republice. Činnosti a práce jsou často vykonávány s pomocí Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky a Úřadem pro mezinárodní ochranu dětí. Orgán úzce spolupracuje i s již uvedenými institucemi, ale také se soudy, policií České republiky a zařízeními nemocničního charakteru. (Knotová, 2014, s. 22-24)

2.2 Student se SVP na střední škole

2.2.1 Speciální vzdělávací potřeby v důsledku mentálního postižení

Pod edukací studentů s mentálním postižením je možno si představit učení a přijímání podnětů skrze smysly. Je nutno postižení rozdělit na stupně (lehké, střední a těžké), jelikož u každého se vyskytují jiné vyučovací taktiky. U takovýchto studentů je kladen důraz na rozvoj paměti a poznávací procesy. Jeden z nejdůležitějších faktorů při edukaci mentálně postižených osob je vztah mezi školou a rodinou, jakožto dvou pilířů pro úspěšnou inkluzi. Pedagog by měl

vědět, jak přistupovat ke studentovi podle jeho psychického vývoje. Mezi nejideálnější metody výuky těchto studentů patří zvýraznění informací a optimální kódování. Studenti by měli chodit a jezdit na třídní výlety a procházky. Podpůrné jsou IVP (individuální vzdělávací plány), které provázejí studenty všech druhů handicapu. Výuka může probíhat jak ve třídách, tak venku, záleží na uvážení učitele a dostupnosti učebních pomůcek. (Hučík in Lechta, 2010, s. 260-264)

2.2.2 Speciální vzdělávací potřeby v důsledku tělesného postižení

Vyučující studentů s oslabeným zdravím by se měl orientovat ve speciální pedagogice a mít dostatečnou kvalifikaci. Úkolem tohoto pedagoga je dostatečná pomoc rodině v oblasti jak edukační, tak výchovné. Jednou z povinností školy je obstarání bezbariérového prostředí, vybavení třídy a spolupráce s institucemi, co se zdraví a poradenství týče. Výuka opět záleží na stupni postižení. Někdy stačí pouze malé úpravy ve výuce a jindy větší. Největší úpravy se týkají pohybových předmětů jako je tělocvik. Dopomoc k výuce mohou také speciální pomůcky ve formě držáků, násadek, obracečů stránek apod. Zde taktéž spadají vycházky a exkurze jako dobrá forma vyučování. (Kollárová in Lechta, 2010, s. 238-146)

2.2.3 Speciální vzdělávací potřeby v důsledku zrakového postižení

Každé zrakové postižení je možno rozdělit do kategorií, tudíž i stupně zatížení, které je nutno střídat. Týká se to především práce na blízko a na dálku. Mezi podstatný faktor můžeme zařadit zasedací pořádek ve třídě. Studenti trpící krátkozrakostí a slabozrakostí by měli obsadit první lavice hned u tabule. Studenti s dalekozrakostí by zase měli sedět u okna, kvůli jejich problémům se zátěží u psaní a čtení. V knize je zmíněno, že mnoho pedagogů vyučuje stylem, při kterém student využívá ostatní smysly. Nevidomí studenti se již od dětství učí Braillovo písmu, které jim následně pomůže ve výuce jazyka a literatury, matematiky a jiných předmětů. K největším problémům dochází opět v předmětu tělesné výchovy. Vyskytuje se problém, při kterém je nedostatek oborů na středních školách pro studenty se zrakovým postižením, proto většině nezbyvá nic jiného než navštěvovat běžné střední školy. K dopomoci při učení mohou přispět výrazné psací potřeby, lupy, hyperokulární skla či turmon (Šimko v Lechta, 2010, s. 205-213). Právě mezi pomůcky, které těmto jedincům napomáhají při psaní Braillova písma je Pichtův stroj. (Vágnerová, 2012, s. 208)

2.2.4 Speciální vzdělávací potřeby v důsledku sluchového postižení

Studenty trpící sluchovým postižením můžeme opět kategorizovat na nedoslýchavé, neslyšící, ohluchlé a osoby s kochleárním implantátem, jelikož každý z nich potřebuje svůj určitý přístup a komunikaci. Nedoslýchaví mají sice problémy v komunikaci, ale náhradní pomůcky jim pomáhají vnímat mluvenou řeč. Neslyšící osoby jsou odkázáni na znakový jazyk.

Ohluchlí jedinci přišli o sluch během života, tudíž znají mluvené slovo a může tak dojít k psychickým problémům. Studenti s kochleárním implantátem většinou získají zpět plnou komunikaci. V poslední době je kochleární implantát velmi oblíbený. Pomocnou taktikou může být odezírání rtů, mimiky a gestiky. Problém, se kterým se pedagogové setkávají je malá slovní zásoba sluchově postižených studentů. Mezi pomocné nástroje patří například počítače, infraporty, audiotechnika a světelná technika. (Schmidtová in Lechta, 2010, s. 218-232)

2.2.5 Speciální vzdělávací potřeby v důsledku narušené komunikační schopnosti

Mezi problémy v komunikaci patří například poruchy hlasu, koktavost a dyslalie (patlavost). Pedagog by měl umět rozeznat problém u studenta a následně probrat problematiku s celou třídou v rámci komunikace (Lechta, 2010, s. 282-299). Mezi léčby o osoby s takovým postižením můžeme zařadit neuropsychologickou rehabilitaci, psychoterapii, terapeutickou práci s rodinou, a především logopedickou péči. (Vágnerová, 2012, s. 248)

2.2.6 Speciální vzdělávací potřeby v důsledku poruch chování

Podstatnými faktory jsou interakce a podpora ze strany pedagoga a rodiny a vedení studenta k samostatnosti. Vyučující by měl vědět, jak motivovat studenta k seberozvoji a výkonu. Výuka by měla být strukturovaná a měla by obsahovat pravidla mezi pedagogem a studentem. Mezi problémy můžeme zařadit agresivitu, impulzivitu, antisociální chování, emocionální problémy a další. Studenti s ADHD by měli ve třídě sedět co nejdále od podnětů, které by narušovaly jejich pozornost. (Hornáková a Andeánska in Lechta, 2010, s.334-350)

2.2.7 Speciální vzdělávací potřeby v důsledku specifických poruch v učení

Do specifických poruch učení spadá dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, dysmuzii a dyspinxie. Zdůrazňuje se forma kooperativního učení, při němž dochází k úspěšné inkluzi studentů do třídního kolektivu. Jako užitečná metoda se taktéž prokázala jako edukace skrze hry. (Zápotočná in Lechta, 2010, s. 308-316)

2.2.8 Speciální vzdělávací potřeby v důsledku nadprůměrného nadání

Student, o kterém řekneme, že je nadaný, rozumíme, že je jedinečný. Tito studenti jsou více motivovaní, výuka a předměty jsou pro ně snadnější než pro ostatní spolužáky a bývají tvořiví a ambiciózní, což se projevuje v jejich výsledcích (Mudrák, 2015, s. 9). Ovšem může se u studentů vyskytnout nepoměr ve vývoji. Tím se může rozumět například, pokud má student vysokou úroveň psychického a intelektuálního vývoje, jeho tělesný a emocionální vývoj může být na druhou stranu nižší. Ve třídě si takového studenta můžeme vyložit jako bystrého, zainteresovaného do učiva, projevující zájem a rychle se učícího. K problému zde dochází ve chvíli, kdy je stanoven určitý problém, který má nadaný student vyřešen během chvíle a poté

musí čekat na ostatní spolužáky. V tomto mezičase se začne nudit. Jsou dány tři důležité faktory, podle kterých se dnes dá poznat, zda se ve třídě nachází nadané dítě a těmi se rozumí klima, snaha dítěte a samotný pedagog. Efektivní výuka nadaných studentů se rozprostírá ve dvou úrovních. První z nich je učení a myšlení, při kterém si lze všimnout určitých znaků jako jsou náskok oproti ostatním spolužákům, nápadná řeč, schopnost obhajoby vlastních nápadů a faktů, nevyhovující doba vyučovací hodiny v délce čtyřiceti pěti minut. Druhá úroveň souvisí s pracovním tempem a výkonností, tedy studenti nadaní rychle chápou a rozumí probíranou látku, chtějí další informace a jsou zvědaví a potřebují citlivou kritiku vzhledem k jejich perfekcionismu. Mezi nejlepší metody výuky nadaných studentů zde můžeme zařadit experimenty, objevy, úkoly s náročným řešením a kreativitou. (Lechta, 2010, s. 357-369)

Tabulka č. 1 - Zastoupení vybraných příčin u žáků se SVP ve školních letech 2007/2008, 2012/2013 a 2017/2018.

		Školní rok		
		2007/2008	2012/2013	2017/2018
MŠ	vady řeči	58,2	56,1	50,5
	kombinace vad	15,7	13,8	14,6
	autismus	3,6	7,4	10,3
	vývojové poruchy	4,3	5,5	8,4
	mentální postižení	5,4	5,2	5,8
ZŠ	vývojové poruchy	51,3	54,0	59,6
	mentální postižení	34,4	25,6	14,5
	kombinace vad	6,1	7,3	11,5
	vady řeči	2,4	4,7	7,5
	autismus	1,3	4,2	3,8
SŠ	vývojové poruchy	28,3	42,1	52,7
	mentální postižení	59,0	41,8	25,8
	kombinace vad	4,0	5,8	10,8
	autismus	0,3	2,2	3,5
	vady řeči	0,1	0,5	1,3

(Český statistický úřad, 2018)

V tabulce č.1 je zřejmý počet zastoupení žáků se SVP na mateřských, základních a středních školách v České republice. Můžeme si všimnout, že zastoupení žáků a studentů s mentálním postižením na základních a středních školách kleslo. Ovšem naopak počet dětí s vadou řeči, autismem a vývojovými poruchami vzrostl.

2.3 Šikana studentů se SVP na střední škole

Studenti trpící potřebou speciálních vzdělávacích potřeb jsou odloučení společností, jelikož jsou odlišní a nezapadají do společenských norem. Tento fakt napomáhá nejen ke vzniku šikany, ale také může vést k předsudkům a diskriminaci takovéto skupiny jedinců (Weinreich, Haberstroh, Schulte-Körne a Moll, 2023). Na základních a středních školách je až 70 % šikanovaných žáků a studentů s poruchou autistického spektra. (Bittmanová a Bittman, 2016). Právě svou odlišností postižení jsou jedinci nejjednodušším terčem šikany, a to především z důvodu jejich zranitelnosti. (Kolář, 2018)

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Vědecký výzkum

3.1 Metodologie výzkumu

Tato kapitola se bude zabývat charakteristikou metodologie, metodami, jež byly při výzkumu využity a samotným výzkumným otázkám, cílům, hypotézám a vzorku.

Výzkum je definován jako „*systematický způsob řešení problémů, kterým se rozšiřují hranice vědomostí lidstva. Výzkumem se potvrzují či vyvracejí dosavadní poznatky, anebo se získávají nové poznatky.*“ (Leedy, 1985 in Gavora, 2000, s.11)

Je nutno podotknout, že výzkum vzniká díky spolupráci více lidí nežli pouze výzkumníka, který šetření uskutečňuje. Právě díky dalším osobám jsou mu poskytnuty ony důležité informace a vědomosti, které následně interpretuje ve své práci. (Gavora, 2000, s.12)

Praktická část bakalářské práce navazuje na část teoretickou, ve které byli čtenáři srozuměni s problematikou šikany a charakteristikou vzdělávání studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách. Pro tento výzkum byla zvolena jak kvalitativní, tak kvantitativní metodologie, tedy smíšený design. První metodologie byla vybrána z důvodu přesnějších a detailně vypracovanějších případů, kterých je méně než u kvantitativního výzkumu. Ten svými statistickými metodami následně podepírá a doplňuje výsledky výzkumu kvalitativního.

Kvalitativní přístup se snaží co nejvíce popsat zkoumaný jev skrze hloubkový či polostrukturovaný rozhovor a osloví tak menší počet informantů, přičemž přístup kvantitativní pracuje s daty, která získává od většího počtu respondentů. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s.13-17)

3.2 Přístup a použité metody

Při výzkumu byly použity dvě metody sběru dat. První z nich je případová studie čili kazuistika, jejíž obsah a výsledky jsou pro výzkum stěžejní. Jedná se o popis jednotlivých případů osob – informantů. Případová studie jako výzkumný design má dlouhou historii, která nejprve sloužila jako nástroj pro studium případů z hlediska medicíny, psychologie či později sociologie. Zaměřuje se vždy na jeden či více případů a jejich následné studium, které se zkoumá podrobně a detailně. (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 96-97)

Data potřebná ke zpracování výsledků jsou poskytnuta skrze rozhovory a pozorování. Rozhovor neboli interview je metoda, jejíž dílem je „zjistit, jak osoby interpretují svět kolem sebe, jaké významy připisují důležitým událostem ve svém životě. Proto u interview je tím, kdo hlavně hovoří, zkoumaná osoba. Naopak výzkumník poslouchá více, než hovoří, a projevuje o zkoumanou osobu živý zájem“ (Gavora, 2000, s. 110). Je důležité, aby se respondent v průběhu rozhovoru cítil komfortně. Mělo by se jednat o klidné a respondentovi přirozené místo. Ve výzkumu byl použit polostrukturovaný rozhovor, což znamená, že informant je dotazován podle předem připravených otázek výzkumníka, který ale v průběhu interview může měnit či přidávat otázky dle situace a stavu informanta. (Gavora, 2000, s. 111-114). Součástí rozhovoru je pozorování, které lze chápat jako „sledování činnosti lidí, záznam (registrace nebo popis) této činnosti, její analýzu a vyhodnocení.“ (Gavora, 2000, s. 76)

Druhou metodou sběru dat je dotazník, který doplňuje předešlý kvalitativní výzkum. Jedná se o „písemné kladení otázek a získávání písemných odpovědí“ (Gavora, 2000. s. 99). výhodou dotazníků je větší počet respondentů a lze jej uplatnit na širší populaci. V dotazníku byly využity otázky uzavřené a otevřené. Otázky otevřené tak pomohly získat názory a myšlenky respondentů, které budou demonstrovány v následujících kapitolách.

3.3 Cíle výzkumu

Hlavním cílem praktické části bakalářské práce je analyzovat a objasnit problematiku šikany studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách v České republice. Dalšími cíli jsou především identifikace projevů a forem šikany, její příčiny, důsledky a vliv na jedince. V neposlední řadě se také jedná o návrhy preventivního opatření.

Byl proveden primárně kvalitativní výzkum, který byl následně podpořen a doplněn výzkumem kvantitativním. Pod kvalitativní výzkum spadají čtyři kazuistiky. Kvantitativní metodou bylo zpracováno dotazníkové šetření. Cílem případové studie je popis jednotlivých příběhů a přiblížení k pocitům a postojům informantů k probírané problematice.

3.4 Výzkumné otázky

- *VVO 1* – Jaké formy šikany nejčastěji zažívají studenti se speciálními vzdělávacími potřebami na střední škole?

- *VVO 2* – Jaké dopady má šikana na psychické zdraví studentů se speciálními vzdělávacími potřebami?
- *VVO 3* – Jak informanti se speciálními vzdělávacími potřebami vnímají vlastní zkušenost se šikanou?

3.5 Formulace hypotéz

- *H1*: Četnost psychické šikany u studentů se speciálními vzdělávacími potřebami je vyšší než četnost šikany fyzické.
- *H2*: Reakce okolí (učitelé, spolužáci, rodina, školní psycholog) na šikanu situaci zhoršila, než zlepšila.
- *H3*: Čím méně sociálních vazeb mají studenti se speciálními vzdělávacími potřebami ve třídě, tím častěji se stávají oběťmi šikany.

3.6 Charakteristika výzkumného souboru

Do výzkumného vzorku jsem požádala osoby, které mají zkušenost se šikanou na střední škole. Pro rozhovor se mi povedlo sehnat jednoho muže a tři ženy, kteří byli oběťmi dlouhodobé šikany nejen na střední škole. Všichni informanti se dobrovolně nabídli podělit se se svými zkušenostmi a zážitky, které jsem zpracovala formou kazuistik. Dotazníkové šetření bylo nejnáročnější z důvodu času a množství. Dotazník byl ve fyzické formě rozdán zletilým studentům posledních ročníků na středních školách.

3.7 Realizace výzkumu

Příprava a realizace výzkumné části práce probíhala v době od prosince roku 2024 do února roku 2025. Toto období lze rozdělit na šest fází.

První z nich je fáze, která se zaměřovala na samotnou tvorbu cílů a výzkumných otázek. Dále lze hovořit o přípravách otázek na čtyři rozhovory, přičemž každému z nich bylo potřeba vytvořit jinou osnovu otázek. V této fázi taktéž probíhala příprava dotazníku. Ve druhé fázi byly uskutečněny samotné rozhovory s informanty, kterým byl nejdříve poskytnut dokument informovaného souhlasu. Třetí fáze se věnovala zpracovávání rozhovorů a informací v podobě případových studií. Předposlední čtvrtou fází došlo k distribuci dotazníků na dvě střední školy se souhlasem ředitelů. V poslední páté fázi byly zpracovány výsledky dotazníkového šetření.

3.8 Etické aspekty výzkumu

Kvalitativní i kvantitativní forma výzkumu byla vedena se souhlasem respondentů a bylo dbáno na jejich dobrovolnost, tedy každý respondent mohl účast ve výzkumu odmítnout. Vzhledem k citlivým tématům a údajům bylo dodrženo pravidlo anonymity. Informanti byli při každém začátku rozhovoru dotázáni na souhlas s nahráváním jejich odpovědí a byl jim dán dokument s informovaným souhlasem, který následně mohli vyplnit a podepsat. Jedna kopie byla ponechána výzkumníkovi a druhá kopie jim samým. Při zpracovávání dat v následující kapitole byli informanti pojmenováni podle náhodného písmene z důvodu anonymity.

4 Výsledky výzkumu

4.1 Případové studie

4.1.1 Kazuistika 1 – Informant V

Uvedení do problematiky

V současné době třiatdvacetiletý informant pracuje jako administrativní pracovník. Ve svém příběhu vystupuje jako oběť šikany ze strany spolužáků na střední škole ekonomické. Své vzpomínky a zkušenosti sdělil prostřednictvím rozhovoru, který proběhl na místě, které si sám informant zvolil.

Rodinná anamnéza

V pěti letech proběhl klidný rozvod rodičů, který informant zaregistroval až v průběhu dalších let. Soudem byl udělen do péče matky a otec vídal jednou do měsíce. O čtyři roky později se matka znovu provdala (v době, kdy bylo informantovi devět let). Vztahy s otčímem klidné. Ve dvanácti letech se mu narodil bratr, se kterým je pravidelně v kontaktu. Otec informanta po rozvodu ještě dvakrát ženatý a dodnes se opakovaně stýkají.

Osobní anamnéza

Průběh těhotenství byl zcela normální. Porod proběhl přirozenou cestou a bez komplikací. V první třídě mu byly diagnostikovány pedagogicko-psychologickou poradnou poruchy dyslexie, dysgrafie a dyskalkulie, které mu stěžovaly výkony po celý školní a pracovní život. Později mu byla zjištěna porucha ADHD. V současné době informant sdělil, že se znovu pokusí o studium na vysoké škole.

Školní anamnéza

Informant V se se šikanou setkal již při docházce na základní školu, kdy se tento problém vyskytl ve druhé třídě a přetrvával až do konce střední školy. Vztahy ve školním prostředí střední školy popsal jako velmi toxické až dětinské z důvodu lživých pomluv, kterým jeho spolužáci věřili. Vrstevníky rozdělil na tři skupiny: sedmdesát procent určil běžným studentům, deset procent pak studentům, kteří se chovali vůči jeho osobě přátelsky a dvacet procent přiřadil ke studentům v roli agresorů, se kterými měl více než jen velmi špatné vztahy. Tito agresori útočili nejen na něj, ale rovněž na další studenty, především pokud také měli potíže ve studiu kvůli vzdělávacím potřebám.

Naopak vztahy s učiteli byly až na pár výjimek přívětivé. Tyto výjimky se týkali pedagogů, kteří neměli pochopení pro studenty se speciálními vzdělávacími potřebami. Tuto zkušenost informant vylíčil následovně: *„Někteří měli určité výhrady, někteří byli naopak vstřícní, ale z toho byli jenom dva učitelé, kteří měli určité problémy s mými potřebami nebo to brali jako výmluvu.“*

Informant V byl tedy obětí celé čtyři roky studia na střední škole, ovšem pokud by se ale k tomu připočetla doba povinné školní docházky, tak by se jednalo o mnohem vyšší číslo, konkrétně dvanáct let. Co se střední školy týče, tak nejintenzivnější šikana probíhala v prvních dvou letech, tedy v prvním a druhém ročníku.

Agresivní chování vůči V probíhalo převážně formou slovní šikany, ke které docházelo několikrát denně. To zahrnovalo urážky, narážky a vyhrožování. V popsal v rozhovoru doslovné vzpomínky, které mu utkvěly v paměti. *„Ty slova jsou trochu explicitní a jsou mi někdy proti srsti, až mě to někdy dotahuje k těm vzpomínkám na střední, kdy třeba příklady slov byly „buzerant“, „homouš“, „přiteplený“, „co ty dlouhá nudle“, „co ty hlupáku bez mozku“, či „co ty negramotný neandrtálče“. Bohužel na tyhle slova docházelo celkem často. Nebo „co ty chudáku, že nemáš na svačtinu“, protože se někdy stalo, že jsem si zapomněl svačtinu, tak to brali, že na ni nemám.“*

Dvakrát také došlo na šikanu fyzickou, při níž docházelo k obvyklému žduchání či lehčímu potlučení, ale jeden případ z nich V popsal vlastními slovy jako: *„Byl takový tragičtější s tím, že jsem se bohužel dostal do křížku s jedním šikanátorem, který mě kopal do břicha, když jsem ležel. Když jsem uklouzl, tak si do mě kopl. Mile rád a velice si to užíval.“*

Snadnější doba pro V byla, když bylo zařízení online vyučování kvůli Covidu-19. Zde však problém neustal, ale naopak se přesunul do prostoru kybernetiky. Denně byly V zasílány písemné útoky skrze zprávy či sociální sítě. Takovouto formu šikany V považoval za snadnější z důvodu, že zprávy mohl ignorovat či je mazat a jednoduše si jich nevšímat. Především nedocházelo k přímému fyzickému kontaktu mezi obětí a agresory. Z této doby vzešla velmi špatná zkušenost, při které došlo k odhalení těchto agresivních zpráv tehdejší přítelkyní V, která se jej následně nezastala, ale naopak se přidala na stranu agresorů a soukromé zprávy, které byly mezi jí a V dále rozesílala mezi své kamarády a zmíněné agresory.

V na šikanu nereagoval. Tím, že měl zkušenosti již ze základní školy nepocíťoval sebemenší změnu. Sám uznal, že na základní škole byla šikana o tolik horší, že se to

s následující školou nedalo ani srovnat. Své pocity následně popsal takto: „*Snažil jsem se to odblokovat. Šikanu slovní jsem se vždycky snažil potlačit, nedávat to jakoby najevo.*“

Na otázku, proč si myslí, že se zrovna k němu agresori takto chovali vyjádřil slovy: „*Byl jsem pro ně lehký cíl. Lehce si do mě mohli rejpnout, prostě jelikož mám specifické problémy s tím, že můj mozek špatně pracuje v některých funkcích, tak toho využívali, že jsem třeba někdy občas zakoktal nebo jsem začal rychle mluvit, že mi nešlo rozumět.*“ Vinu přiřazuje svému tehdejšímu vzhledu, špatné mluvě a obzvláště ke čtení, se kterým měl problém, hlavně pokud se jednalo o čtení nahlas před celou třídou. Dále V uvedl, že jej mnoho spolužáků pokládalo za homosexuála kvůli jeho zženštilosti a specifickému smyslu pro humor.

Okolí si jeho problému nijak nevšímal, ovšem našli se dva pedagogové, kteří měli zájem a opakovaně se jej ptali, zda je vše v pořádku, ale V je pokaždé utvrdil, že se o nic špatného nejedná. „*Už jsem neměl nějakou naději, že by mi nějaký učitel pomohl. Ne, že by se to nějak zlepšilo, ale bál jsem se toho, že se to může i zhoršit.*“

V se nikomu za celou dobu studia na základní ani střední škole o svém problému nesvěřil. Dokonce ani své rodině, která se o jeho problémech dozvěděla až o mnoho let později. Zastání se poprvé dočkal až v posledním ročníku střední školy, a to od svých spolužáků, kteří se později stali jeho dobrými přáteli až do dnešních dnů. „*Málokdo věděl o nějakých problémech.*“ Dodnes ovšem svého rozhodnutí, nikomu se nesvěřit, lituje.

Šikana měla na jeho školní výkony vliv spíše pozitivní. Náhle se jeho prospěch v rámci motivace zlepšil, zejména v předmětech jako obchodní právo, matematika, německý jazyk a anglický jazyk. U maturitní zkoušky měl dokonce lepší průměr než jeho spolužáci. „*Hodně lidí po tom za mnou i začalo chodit, protože to využili během maturity nebo přípravy na maturitu. V ekonomice i v právu jsem vynikal, že jsem měl dost velké zlepšení oproti minulým pololetím, a proto si myslím, že to spolužáci brali potupně. Vždycky jsem musel tvrdě a těžce makat. Kvůli mým potřebám. Hlavně v matematice a jazycích. Přišel jsem na to, že lépe vstřebávám informace, které slyším než ty, které čtu.*“

Naopak po psychické stránce byl vliv velmi negativní. U V se projeví příznaky deprese, kdy toto období popisoval jako stav přežívání, vyskytly se dokonce i sebevražedné myšlenky. Nemohl pochopit proč zrovna on, proč zrovna jeho si vybrali jako oběť. „*Bylo to takové období, kdy si člověk říká, jestli nemá chuť třeba zemřít, že jestli by na tom světě nebylo lépe.*“ Do současné doby se potácí s problémy týkajícími se sebedůvěry a vážně se podceňuje.

„Kvůli těm mým nevýhodám jsem se opravdu hodně trápil, byl jsem kvůli toho psychicky na dně. Ale vždycky, když jsem byl na dně jsem si říkal, že může být i hůř.“

Informantovi V byla následně položena otázka, kdyby mohl změnit něco na českém školství, odpověděl: *„Kdybych mohl změnit jednu věc, tak by to bylo asi to, aby učitelé byli více otevření novým věcem a lidem a aby pochopili naše potřeby. Zavedl bych asi program na lepší chování učitelů ke studentům, jak zacházet se studenty, kteří jsou nebo byli šikanováni. Celoživotní studium je prostě důležité, takže by o těchto problémech mělo být více edukováno a informováno.“*

Posledním dotazem, který byl informantovi položen se týkal vzkazu dalším studentům, kteří by se mohli potýkat se stejným či podobným problémem jako V.

„Doporučil bych určitě se svěřit osobě, které věříte na sto procent a neudělat chybu, jako jsem udělal já, tím, že jsem to dusil v sobě. Ten boj je každého člověka a je jen na něm, jak se s tím vypořádá. Pro mě jsou větší bojovníci ti, co se nebojí to říct a řeší to než ti, co mlčí.“

4.1.2 Kazuistika 2 – informantka D

Uvedení do problematiky

V současnosti je informantce D dvaadvacet let a studuje obor speciální pedagogika na vysoké škole. O své zkušenosti se šikanou se podělila skrze rozhovor. Šikana se u ní začala projevovat ihned po nástupu na nižší stupeň gymnázia, kde byla ostrakizována a terorizována svými spolužáky.

Rodinná anamnéza

Když bylo informantce deset let proběhl velmi náročný a ošklivý rozvod rodičů, který jak ona sama přiznává může za většinu jejích psychických problémů, se kterými se dodnes potýká. Soud ji přidělil do péče matky. Od té doby následovaly hádky s oběma rodiči a převažovaly napjaté vztahy zejména s otcem, který se po rozvodu znovu oženil. V sedmnácti letech se informantce narodil bratr z matčiny strany, se kterým si udržuje zdravý kontakt. Naopak s otcem a jeho rodinou se styky přetrhly a nyní vůbec nekomunikují.

Osobní anamnéza

Průběh těhotenství byl velmi obtížný, jelikož se u informantky vyskytl rozštěp horního patra, což znamená, že horní patro čelisti je nedotvořené a neodděluje se tak dutina ústní od dutiny nosní. Matka informantky uvedla, že se tuto informaci dozvěděla až ve 32 týdnu těhotenství. Porod byl velmi složitý. Informantka jako miminko byla přenášena o 1 týden a nevědomost zdravotního lékaře zavinila nečasný porod, při kterém došlo k asfyxii, tedy k nedostatku kyslíku, což vedlo k dušení. Byl praktikován císařský řez. Následně byla resuscitována po dobu třiceti sekund. Ve věku od narození až dodnes informantka prodělala více než patnáct operací patra, rtu a nosu. Od svých tří až do jedenácti let navštěvovala logopedii. V dětství diagnostikována skolióza páteře, se kterou byla následně operována v patnácti letech, což ji znemožnilo pohyblivost a léčí se s tím až dodnes. V devatenácti letech se u ní objevila také epilepsie, se kterou se léčí dodnes. Po studijní stránce docházela na PPP od první třídy základní školy, kde ji byla zjištěna dyslexie, dysgrafie a dyskalkulie.

Školní anamnéza

Informantka D v rozhovoru svou třídu v průběhu studia na střední jako velmi toxickou a nepřátelskou. Docházela na osmileté gymnázium, tudíž šikana probíhala v rozmezí věku od dvanácti do osmnácti let. Dá se říct, že tedy celé její dospívání. Uvedla, že nejhorší bylo prvních pět až šest let, tudíž nižší stupeň gymnázia. Třída se skládala z deseti holek a dvaceti chlapců,

přičemž v holčičím kolektivu vznikly skupinky ihned po nástupu do školy a D k žádné z nich nepatřila. Šikana ze strany děvčat byla psychického rázu, ale stále lepší než šikana ze strany kluků, při které docházelo i k horším formám než jen slovnímu napadání. Uvedla, že na začátku docházky na gymnázium vůbec neproběhl adaptivní výlet či sezení, což byla podle D jedna z největších chyb, obzvláště pak pokud se jedná o třídu, která spolu musí vyjít dalších osm let. Za dobu studium třída měla dvě třídní učitelky. První vůbec tuto problematiku ve své třídě neřešila a věřila, že se vše vyřeší samo. Až po jejím odchodu v kvartě (devátém ročníku) třída dostala druhou pedagožku, která se problém řešit snažila, ale už bylo pozdě. Větší klid nastal až s příchodem Covidu-19, kdy díky karanténě nemusela přicházet do osobního kontaktu se svými agresory. Poté díky propadnutí vedoucího z agresorů nastal klid úplný a poslední maturitní rok si D mohla konečně psychicky odpočinout.

Šikana se projevovala především slovně v podobě urážek, nadávek a posměšků. Informantka D uvedla ihned několik důvodů, podle kterých si myslela, že byla terčem šikany, a to zaprvé vzhled. Z anamnézy již víme, že D měla rozštěp horního patra, což jí deformovalo vizáž obličeje, kvůli kterému slýchávala nehezké poznámky. Ty především ze strany dívčích spolužaček. Zadruhé uvedla, že by za šikanu mohla její výška, kvůli které byla značně vyšší než chlapci, kteří si ji dobírali. Jako třetí možnost uvedla své speciální vzdělávací potřeby, kvůli kterým se jí například navyšoval čas u psaní testů, což si ostatní vysvětlovali jako ulehčování ze strany pedagogů. Mnohem horší formou poté byla šikana fyzická, při které docházelo k poštučování a ničení věcí. Ta se postupem času zhoršovala. Z braní peněz na svačiny se stalo ničení sešitů a učebnic v případě, když agresorům nechtěla dát opsat úkoly. V nejhorším případě došlo k rozbití hlavy o školní skříňku, což se v důsledku výhrůžek vůbec neřešilo. K šikaně v internetovém prostoru došlo pouze jednou, a to, když agresoři našli starou fotografii D z volejbalových stránek, kterou vložili na společnou skupinu a informantku na chvíli do skupiny přidali, aby věděla, o co se jedná a poté ji opět odstranili.

Jediný pocit, který cítila, když k šikaně docházelo, byla bezmoc. „*Co jste v té chvíli chtěla dělat?*“ – „*Přestat existovat.*“

D se situaci snažila zvládat, ale postupně jí docházely síly. Došlo tak k útěku z domova ve věku, kdy ji bylo patnáct let. Kromě šikany ji k útěku dovedly také rodinné problémy s matkou. Na opačné straně u otce se setkala s přívětivou třídou, se kterou si ihned rozuměla a většina o novou studentku projevila zájem. Bohužel zde docházelo ještě k horším rodinným problémům s novou rodinou otce, a tak o pár měsíců později putovala opět k matce a do

původní školy. V šestnácti letech tak došlo k nejhorsšímu řešení, při kterém si D sáhla třikrát na život v rámci období osmi měsíců. *„V tom období na mě působilo trochu více věcí, jako například ta rodinná atmosféra, tlak, stres. To už bylo dávno po rozvodu rodičů. Dále pak mé určité psychické problémy, kvůli kterým jsem docházela k psychiatrovi. A tady ta šikana vlastně byla takovou třešničkou na dortu, kdy jsem si poprvé v šestnácti letech sáhla na život poprvé.“*

Jediný člověk, který se D snažil alespoň trochu povzbudit byla spolužačka z vedlejší třídy. *„Kdo mě lehce podpořil ze strany vrstevníků byla vlastně jedna spolužačka, která byla bohužel z vedlejší třídy, ale měla jsem s ní spojené jazyky angličtinu a ruštinu, takže aspoň na tyto hodiny jsem se těšila a cítila jsem se aspoň tam v bezpečí.“*

Co se pedagogů týče, pár si všimlo, že je D třídou vylučována, jelikož většinu času trávila sama a s nikým nenavazovala kontakt. uvedla, že na škole za dobu studia měla dva bližší učitele, a to učitelku občanské nauky a později učitelku matematiky. *„Já jsem prostě měla vždycky lepší vztah s učiteli než se spolužáky nebo spíše než s vrstevníky celkově.“* Po několika letech druhá třídní učitelka pozvala rodiče na schůzku do školy, kam se tedy dostavily matky informantky D a hlavního agresora. Ovšem nedošlo k porozumění a tím i k hádce mezi rodiči, když matka agresora svého syna hájila a nikdo ji to nemohl rozmluvit.

D se za celou danou dobu svěřila pouze nejlepšimu příteli, který měl z minulosti naprosto stejné zkušenosti, tudíž ji podporoval, rozuměl, a dokonce také radil.

Vliv na školní výkon i psychiku byl velmi negativní. V určitých předmětech začala úmyslně snižovat svůj průměr v zájmu sebeochrany. Záměrně zanechávala úkoly doma anebo je vůbec nedělala. Její výkon se zlepšil až s příchodem karantény. *„Vlastně se stoupajícím věkem a blížící se budoucností a výběrem kariéry, jsem šla do sebe s tím, že jsem se začala hodně učit. Chtěla jsem jim spíš ukázat, že vlastně nejsem blbá, že ty moje potřeby mě nijak nebrzdí, ale naopak, že vlastně i s těmi potřebami dokážu být lepší než oni. A v rámci vlastně dvou až tří pololetí jsem se ze čtyřek vyšoupla na jedničky a dvojky. V určitých technických předmětech to stále nešlo, takže chemie, fyzika, matematika, ale naopak třeba v jazycích jsem se výrazně zlepšila a řekla bych, že v maturitním ročníku jsem byla jedna z těch lepších.“* Kvůli této zkušenosti se D stala velmi uzavřeným člověkem, u kterého se dokonce vyskytla sociální fobie. V současné době je se zkušeností vyrovnaná, ale stále se u ní objevuje snížení sebevědomí.

Na otázku, která se týkala prevence šikany odpověděla: *„Určitě povinné návštěvy u školního psychologa. Protože věřím, že všichni agresori jednají na úkor nějakého svého osobního*

jednání nebo problémů, a tak určitá návštěva alespoň školního psychologa by jednak mnohé vysvětlila a jednak by napomohla k prevenci a vlastně k nějakému zamezování těchto patologických jevů.“ Dále uvedla, že ačkoliv je inkluze velmi vyzdvihována, tak si myslí, že: „Ne všichni studenti jsou připraveni na to se vzdělávat se studenty, kteří mají určité speciální potřeby v učení. Takže si myslím, že nějaké ty individuální vzdělávací plány, které škola vlastně má nastavené pro tyto žáky, jsou v pořádku, ale neměly by zasahovat do výuky těch normálních, zdravých spolužáků.“

Poslední otázka se týkala zprávy, kterou by věnovala studentů, kteří si procházejí podobnou situací. Její odpověď zněla následovně:

„Nevzdávej to, vstaň a boj. Boj ze všech svých sil, i když máš pocit, že už ti žádné nezbyly.“

4.1.3 Kazuistika 3 – informantka M

Uvedení do problematiky

Dnes již dvaadvacetiletá informantka M bez problému studuje vysokou školu, obor psychologie. V minulosti byla šikanována a utiskována svou třídní učitelkou na střední škole. Pro zpracování jejího příběhu byl využit rozhovor, který byl následně využit pro případovou studii.

Rodinná anamnéza

Informantka dětství prožila v harmonii. Rodina je dodnes úplná a panují zde velmi přívětivé a radostné vztahy. Uvedla, že pochází ze tří sourozenců, přičemž ona je prostředním dítětem. Má mladšího a staršího bratra. U obou se vyskytly poruchy zraku, z čehož starší je po operaci očí (dioptrie 10 a šedý zákal). Mladšímu bratrovi byly diagnostikovány stejné poruchy jako informantce, ale v silnější míře.

Osobní anamnéza

V první třídě základní školy byla diagnostikována za pomoci pedagogicko-psychologické poradny. Projevila se u ní těžká dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie a porucha zraku a sluchu. Po zkušenosti se šikanou se objevily také psychické problémy.

Školní anamnéza

M začala docházet na soukromou střední školu v patnácti letech. Tam byly její vztahy s pedagogy dobré až na jednu vyučující, která se později stala i její třídní učitelkou.

Prvních příznaků si respondentka začala všimnout již v den přijímacích zkoušek na střední školu. Jakožto studentka se speciálními vzdělávacími potřebami měla nárok na přizpůsobené podmínky dle doporučení pedagogicko-psychologické poradny (dále jen PPP). K těmto podmínkám se řadí například navýšení času, jiná a klidnější učebna bez rušivých elementů či pomocné nástroje. Při této zkoušce byla přítomná právě její budoucí třídní učitelka, která se chovala velmi neadekvátně a studenty se SVP před i po psaní demotivovala slovy „nemáte zde co dělat“, tím měla na mysli danou střední školu a studenty se SVP. Ke všemu tato pedagožka neuznávala čas, který měli studenti navíc. V neposlední řadě nepovolila M využívat její nachystané matematické tabulky, čímž ji přijímací zkoušku ztížila. Bohužel to nebylo to jediné. Dále a konečně respondentce zabavila kalkulačku, se kterou již uměla pracovat a vyměnila ji za školní, jež M neuměla využívat a vzalo ji to ještě více času a sil.

Po přijetí na střední školu se zmíněná pedagožka stala třídním vyučujícím M. Učila ji na škálu předmětů jako byly český jazyk, literatura, psychologie, pedagogika a dramatická výuka. Zde začala šikana každým dnem stoupat. Mezi nejčastější formy šikany zde respondentka zařadila psychickou a sociální šikanu. Tím se může rozumět především vyřazování z kolektivu. Kdykoliv se jednalo o společenskou aktivitu či byla zadaná práce ve skupinách, učitelka ji záměrně vynechávala a nechávala pracovat samostatně. Ospravedlňovala to komentáři jako například: „*Nemám dostatek intelektu na to, abych pracovala s ostatními.*“

Další nepříjemností, s níž M stěžovala každodenní výuku bylo nerespektování a ignorování jejích speciálně vzdělávacích potřeb, ba i hůře ji za tyto problémy urážela a dehonestovala. Při psaní písemných prací ji známkovala vždy zle nehledě na její znalosti k danému tématu. Neznámkovala totiž její vědomosti, ale gramatiku. Respondentka uvádí, že i když se na test z psychologie připravovala více než dva týdny v kuse, stejně její známka nebyla lepší než za čtyři. M využila také doporučení z PPP na možnost ústního zkoušení místo písemných testů, ale třídní učitelka to zamítla a dodala, že tyto poruchy neuznává.

Následným problémem, se kterým se M střetávala především při psaní diktátů byl pokles průměru vzhledem k jejímu zhoršenému sluchu. Pedagožka opět nedbala na její potřeby a známkovala diktáty většinou známkou pět. Respondentka musela vždy sedět v první lavici hned před třídní učitelkou, která by ji mohla mít na očích, a ještě více jí verbálně ubližovat a napadat. Jejími slovy a připomínkami ji velmi demotivovala a ponižovala mnohdy před celou třídou. Pokud se psal test na rychlost (např. dva nejrychlejší studenti dostanou známku za jedna), tak ji říkala, že se ani nemusí snažit. Jednou z nejhrošších věcí dle M bylo, že ji vyučující zakazovala jezdit na třídní výlety. „*Zakazovala mi jezdit na školní výlety. Nebyla jsem ani jednou. Vždycky mi, jakože zapoměla dát ten informační lísteček, že se někam jede. A nikdo jiný mi to neřekl, protože mě tam nikdo ani nechtěl.*“

K popsáním situacím docházelo každý den po celé čtyři roky studia na střední škole, včetně doby pandemie covidu-19. V této době ji učitelka zadávala větší množství práce než ostatním spolužákům a úkoly ji několikrát vracela na opravu zpět.

Později respondentka uvedla, že tato šikana ze strany její třídní učitelky byla určitě způsobená jejími speciálními vzdělávacími potřebami. Její tezi potvrdila následující slova dané pedagožky: *Chovám se tak, jak si žáci se speciálními vzdělávacími potřebami zaslouží.*“

Od spolužáků se pomoci nedostalo. Kvůli postavení, do kterého ji ve třídě učitelka dostala, neměla M kamarády čili neměla žádnou podporu ani zastání od svých vrstevníků.

Naopak byla třídou vylučována tak velmi, že v posledním ročníku studia nedostala ani pozvání na maturitní ples. Za celé čtyři roky o ni nikdo z jejich spolužáků neprojevil zájem. Sama uvedla, že vztahy v její třídě byly velmi negativní. Později však dodala, že oproti základní škole tohle byl ještě slabý odvar.

Stres u M každé ráno před školou vyvolával strach a obavy. Několikrát do týdne docházelo také ke zvracení, hlavně ve dnech, kdy danou vyučující měla třída na několik hodin. Její zdravotní stav se také zhoršil, zejména v oblasti spánku, kdy docházelo k nespavosti, čímž se zhoršovala i její psychika. „*Chodila jsem spát s tím, že fakt se mi nechce ráno vstávat, že by jako bylo mnohem lepší, kdybych se třeba neprobudila.*“

Šikana v jejím případě měla dopady psychologické, školní a sociální. Po této zkušenosti se M stala uzavřenou osobou, která má problém se seznamováním se s novými lidmi. Není se schopna otevřít a důvěřovat ostatním lidem. Objevil se také významný pokles sebevědomí nejen v její osobu, ale především v její schopnosti. Psychoterapie v jejím případě nezabírá. Průměr se na střední škole významně zhoršil. Uvedla také, že ji dnes při studiu vysoké školy značně působí problémy ústní zkoušení na základě špatných zkušeností a traumatu.

Pomoc vyhledávala za pomoci její rodiny aktivně a usilovně, ale nikdy jim nebylo vyhověno. Největší oporou při studiu střední školy byla její učitelka matematiky, které se se špatnými zkušenostmi svěřovala. Ta byla bohužel v zaměstnání nově a žádný kolega ji nevěřil a neposlouchal. Dokonce později vyšlo najevo, že zmíněná učitelka matematiky byla také šikanována stejným agresorem, tedy třídní učitelkou M.

Rodina se snažila vyhledávat pomoc na půdě střední školy, ale došlo ke zjištění, že zde nebyl zaměstnán ani školní psycholog, ani školní metodik prevence. Vedení školy to odůvodnilo nedostatkem financí. Uvažovalo se nad kontaktováním Policie ČR a České školní inspekce. Jejich snahu však přerušila již zmíněná pandemie covidu-19. Do školy fyzicky opět nastoupili žáci ve čtvrtém ročníku a ze strachu se rozhodli už věc neřešit. Měli obavy z toho, že by M mohla být ze školy vyloučena, což nechtěli poslední rok kvůli maturitní zkoušce riskovat. Efektivita prevence na škole byla naprosto nulová. „*Zpětně si říkám, že to ani nemělo smysl řešit.*“

Na otázku, co by respondentka poradila žákům, kteří se můžou ocitnout ve stejné situaci odpověděla, že nejdůležitější je nevzdávat to, problém řešit a jít dál. Poslední, co M uvedla byla věta její třídní učitelky, když se hlásila k tabuli. Větu, si totiž pamatuje a straší ji dodnes. Ta zní: „*Nechápu proč se hlásíš, když stejně nebudeš vědět odpověď.*“

4.1.4 Kazuistika 4 – Informantka G

Uvedení do problematiky

Informantka ve svém příběhu na rozdíl od ostatních nevystupuje jako oběť šikany, nýbrž jako její agresor. Přes rozhovor, který poskytla, sdělila, že nyní jí je jednadvacet let a studuje vysokou školu.

Rodinná anamnéza

Dotazovaná sdělila, že vztahy v rodině byly již od dětství zdravé a bez problému. Pochází ze dvou sourozenců, přičemž ona je mladším. Její starší bratr trpí psychickými potížemi.

Osobní anamnéza

Těhotenství probíhalo v pořádku, ale porod popisuje jako velmi obtížný, i když probíhal přirozenou cestou. Jako miminko byla informantka přenášena o více než jeden týden. Celé období v mateřské škole docházela na hodiny logopedie, jelikož se u ní vyskytl problém u vyslovování především u písmen „R“ a „Ř“. Následně ji při docházce na první stupeň základní školy byla diagnostikována dyslexie způsobená zhoršením zraku, kdy lékaři zjistili, že trpí astigmatismem. Ve dvou letech u ní byla provedena operace očních kanálků.

Školní anamnéza

G popsala své vztahy se spolužáky na střední škole velmi dobré. Sice vznikaly napříč třídou skupinky, ale kolektiv jako celek držel pospolu. Dříve než G vypověděla své zážitky, které prožila při studiu na střední škole byla dotázána, jak vnímá šikanu. Její odpověď zněla: *„Je to velmi nehezká situace, kdy někdo nebo skupina vyvíjí na Vás nějaký nátlak, který Vy nejste schopní už potom snést sám a bojíte se vyhledat další pomoc někoho dalšího, protože si myslíte, že by se to mohlo zhoršit, ale vlastně Vy sami s tím taky nejste schopní vůbec nic udělat.“*

Informantka G ve svém příběhu nevystupuje v roli oběti, ale naopak v roli agresora. Jako svou oběť si vybrala spolužáky ze druhé třídy stejného ročníku a měla pro to pádný důvod. V průběhu rozhovoru vyšlo najevo, že než se její cíl stál obětí, tak byl sám agresorem, jelikož po svých spolužačkách požadoval intimní fotografie a různě jim vyhrožoval a svým chováním je takto psychicky a citově terorizoval. Takové chování se G nelíbilo, a tak situaci převzala do svých rukou. *„Moje oběť byl kluk ze druhé třídy stejného ročníku, kdy jsem se dozvěděla od právě mých přátel, těch spolužaček, že tento kluk píše holkám a vyvíjí na ně nějaký citový nátlak,*

který se týkal fotografií a přesněji fotografií nohou v silonkách a v případě, že ta holka mu odmítala poslat danou fotku, tak na ní začal vyvíjet nátlak a vyhrožovat jí a tak podobně. A to byla právě moje oběť, protože se mi to nelíbilo to, co dělá.“

Šikana tak byla plánovaná a probíhala skrze kybernetický prostor, tedy tento příběh lze zařadit mezi případy kyberšikany. Informantka G s obětí zprvu navázala přátelský kontakt přes sociální síť, přes které si spolu dopisovali. Oběť neměla tušení, s kým komunikovala, jelikož G si založila falešný účet, díky kterému nebyla dohledatelná. Postupem času po ní chlapec také chtěl zaslání intimních fotografií. Informantka se zprvu bránila, ale později nabídku přijala, a tak mu začala posílat fotografie, které si stáhla z internetu. Osobní fotografie mu nikdy nezaslala. Díky tomu, že komunikace probíhala v časovém rozmezí v rámci několika měsíců vyskytly se u oběti city, které informantce G projevovat. *„No, určitě to netrvalo krátkou dobu. Tím, že jsem nebyla až tak moc jako oblíbená mezi spolužáky, tak jsem si musela získat nějakou pozici a teprve až potom jsem mohla zahájit, nechci říct útok, ale spíše můj plán.“*

A právě toto byl moment, kdy si G začala konverzace „screenovat“, tedy kopírovat mobilní obrazovku a tyto fotografie rozesílala mezi své přátele a spolužáky, kteří se tomu začali smát a informantku G v této činnosti dokonce i podporovat. V momentě, kdy se oběť dozvěděla, o co a koho jde, začala informantce vyhrožovat. Bohužel se oběť setkala s faktem, že se agresora zastala celá třída a byla jí poskytnuta podpora všech spolužáků, především spolužaček, které byly jeho předešlými oběťmi.

Situaci následně musela řešit škola, jelikož se chlapec šel svěřit se svými problémy k výchovnému poradci, u kterého prohlásil, že se stal obětí kyberšikany ze strany své spolužačky (informantky G). Ta byla povolána do kabinetu, ve kterém byla vyslechnuta její část příběhu právě výchovným poradcem a školním metodikem prevence. Ovšem v době, kdy se případ řešil stihla agresorka smazat falešný účet s ním tedy i všechny důkazy o jejich konverzaci. Při vyšetřování vyplynul na povrch fakt, že oběť byla dříve agresorem, který chtěl právě po svých spolužačkách nevhodné fotografie, tak se nevyřešilo nic. Chlapec se následně léčil u psychiatra a měl psychické problémy, které ho v životě začaly od té doby doprovázet.

Informantka G popsala, že když k šikaně docházelo, cítila naprostou moc nad svou obětí, což se jí velmi zamlouvalo. Dokázala se vcítit do své oběti, a to hlavně z toho důvodu, že sama byla obětí ještě na základní škole, kde byla psychicky terorizována svou třídní učitelkou a postupem času i svými spolužáky právě díky agresivnímu chování ze strany pedagoga. *„Tím, že já sama jsem si prošla šikanou na základní škole, která byla v rámci možností ještě v lehké míře, tak*

jsem se zároveň dokázala vcítit do té oběti, ale zároveň jsem si trošku užívala tu moc, kterou mi to dávalo toho z té pozice agresora.“ A když byla dotázána na otázku, jak si myslela, že se její oběť asi v tu chvíli cítila, odpověděla: „Myslím si, že nebyl úplně emočně vyrovnaný a určitě si myslím, že to nesl velmi špatně a tím, že to byl svým způsobem spolužák, tak jsme se vídali na každodenní bázi ve škole. Takže když se stalo něco jako nehezkého, tak jsem měla i tu možnost ho vidět v reálném životě a reálné emoce, které v tu chvíli měl. Takže určitě jsem se vlastně dokázala vcítit to, jak se cítí.“

S odstupem času se na celou situaci G dívá jinak. Uvedla, že znovu už by takové chování neuskutečnila, ale je přesvědčena o tom, že tehdy udělala správnou věc. *„Podle mě celá tady tahle situace měla nějaký svůj účel, který splnila“.* O pár let později dokonce obdržela zprávy od její oběti, ve které jí děkovala za její tehdejší jednání, protože si díky tomu uvědomil, co prováděl. *„Tehdy jsem to prostě brala, že to je ta správná, jako jediná správná cesta.“*

Ohledně otázek prevence informantka uvedla, že se podle ní šikaně v jakékoliv formě úplně předejít nedá. Uvedla, že ano sami kantoři neví, že by takové chování mohlo probíhat a má pocit, že tomu nevěnují tomu pozornost. Naopak vyzdvihla potřebu kontroly rodičů vlastních dětí nad jejich kybernetickým pohybem, obzvláště pak v oblasti sociálních sítí. Starosti měla G v problematice českého školství: *„Mě celkově na školním systému vadí, že je člověk pod neustálým stresem, kdy je vystavován tomu, aby podal ten nejlepší výkon, který může, a to ho právě dovádí do rozpaků. A ty rozpaky mu potom ještě znemožní vydat ten nejlepší výkon ze sebe, ale to je prostě o tom, jakým způsobem je školství nastavené. To by chtělo, aby se tomu dalo předejít. Tam by se musel změnit celý známkový systém a to, jak učitelé fungují.“*

Když byla G dotázána, jakou radu by poskytla osobě, která stojí v roli agresora jako o na před lety odpověděla, aby si dala především pozor na moc, která ji tehdy obklopovala. *„Určitě bych poradila, aby to stále zůstalo pod nějakou kontrolou, aby to nedošlo až do nějakých fakt jako špatných mezí.“*

Na poslední otázku, zda lituje svých činů uvedla: *„Na jednu stranu ne, protože to skončilo. On už si nevyhledával další oběti a začalo se to řešit i s odbornějšíma lidma“*

4.2 Dotazník

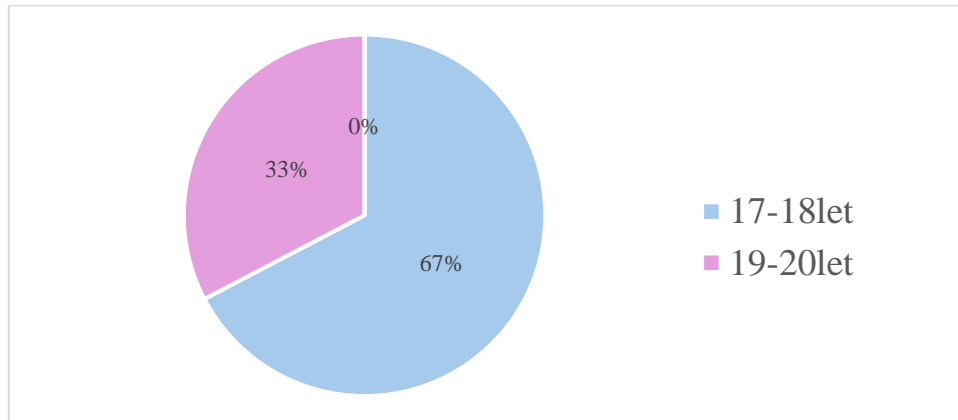
Dotazníkové šetření bylo provedeno na dvou středních školách. Dotazník byl distribuován mezi plnoleté studenty závěrečných, tedy čtvrtých ročníků. Z celkového počtu oslovených studentů bylo vyplněno 150 dotazníků. Šetření proběhlo zcela anonymně a dobrovolně. Dotazník měl písemnou podobu. Výzkum byl prováděn se souhlasu obou ředitelů škol a trval ve dnech od 3.2.2025 do 20.2.2025.

Dotazník začíná samotným sdělením důvodu dotazníků a popisem dané problematiky, kterou zkoumám. Studenti byli poučeni o dobrovolnosti a anonymitě šetření. Dotazník se skládá z patnácti otázek a dále je pak dotazník vyčleněn na úvodní demografické otázky, zkušenosti se šikanou, reakci okolí, dopady šikany a názory na prevenci a řešení šikany.

4.2.1 Vyhodnocení dotazníků

Následně jsem se zaměřila na jednotlivé otázky, přičemž jsem postupně analyzovala a stručně shrnula odpovědi respondentů.

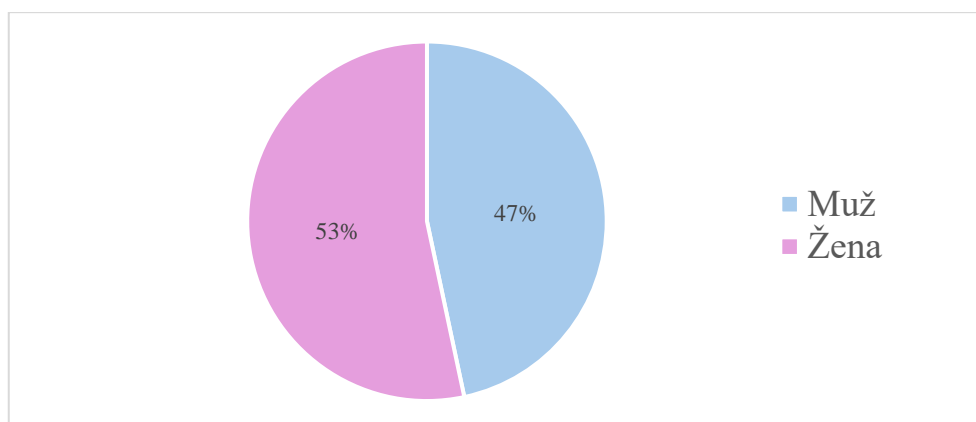
1. Jaký je Váš věk?

Graf č. 1 Věková kategorie respondentů

Při této otázce jsem se zajímala o daný věk respondentů. Vzhledem k tomu, že dotazníky byly distribuovány mezi poslední ročníky středních škol, můžeme si všimnout, že většina respondentů byla stará ve věku osmnácti let a žádný z nich nebyl starší jednadvaceti let. Přesněji to poté bylo 101 respondentů ve věku osmnácti let a 49 respondentů ve věku devatenácti až dvaceti let.

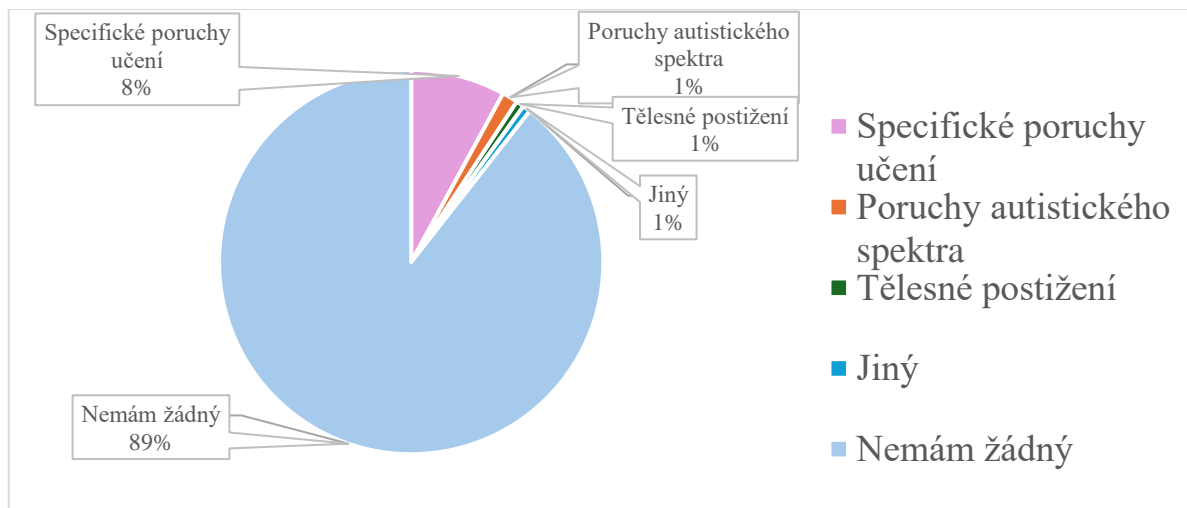
2. Jaké je Vaše pohlaví?

Graf č. 2 Pohlaví respondentů

Na dotazníkové šetření mi ze studentů posledních ročníků středních škol odpovědělo více žen než mužů. Lze uvést, že žen bylo 80 a mužů 70.

3. Jaký typ speciálních vzdělávacích potřeb máte?

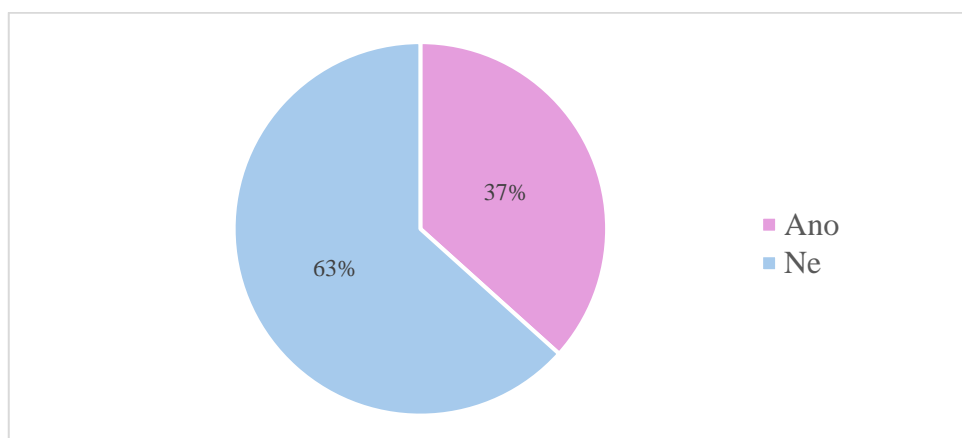

Graf č. 3 Typ speciálních vzdělávacích potřeb respondentů

Z tohoto grafu je patrné, že většina respondentů neměla žádné speciální vzdělávací potřeby, ale i přesto se zde vyskytly výjimky, a to v počtu studentů se SPU (12 studentů), PAS (2 studenti), s tělesným postižením (1 student) a jiný, který uvedl Aspergerův syndrom spojen s poruchou ADHD.

4. Setkal/a jste se během studia na střední škole se šikanou?

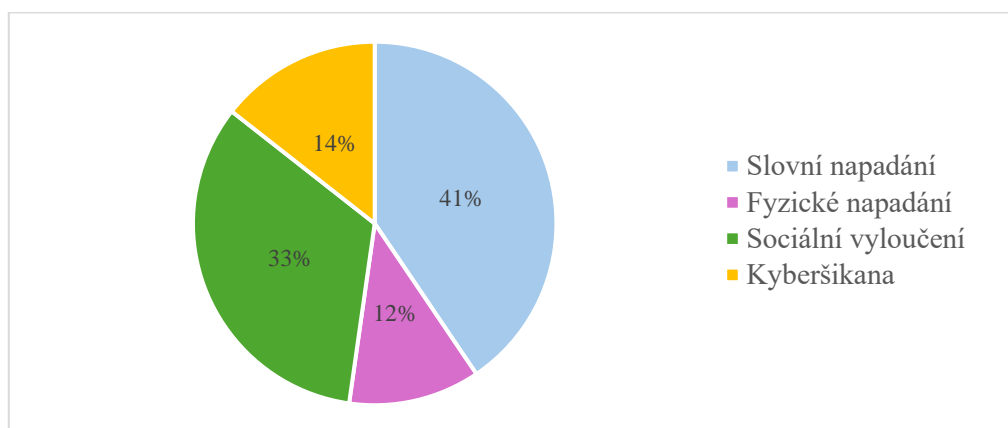
Pokud jste zvolil/a odpověď „Ne“, pokračujte otázkou č.12

Graf č. 4 Zkušenost respondenta se šikanou na střední škole

V tomto dotazu jsem se zaměřila na výskyt zkušeností studentů se šikanou na jejich středních školách. Kdo odpověděl „Ne“, mohl se přesunout na otázku číslo 12, jelikož následující otázky se týkají studentů, kteří odpověděli „Ano“. Lze si povšimnout, že 55 respondentů z celkového počtu se se šikanou na SŠ setkala.

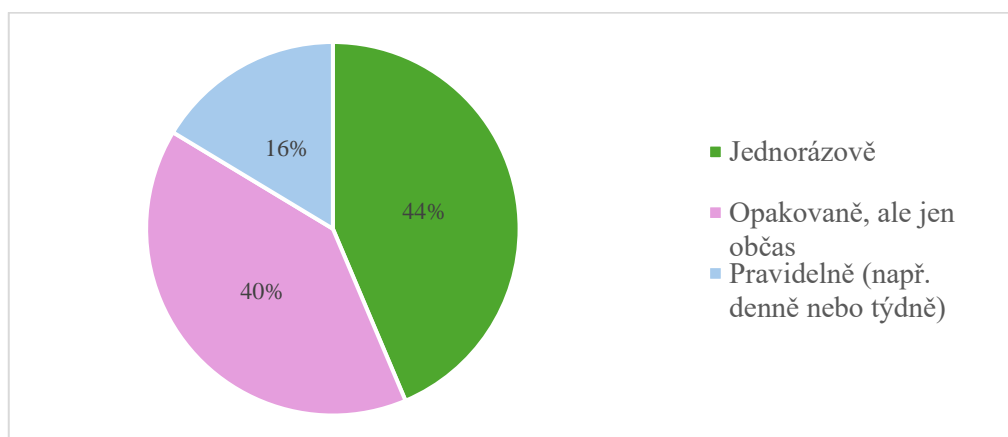
5. Jaké formy šikany jste zažil/a? (Možno zaškrtnout více odpovědí.)

Graf č. 5 Formy šikany

V této odpovědi dotazování jsem se zaměřila pouze na studenty, kteří se setkali během studia na střední škole se šikanou. Největší zastoupení zde má slovní napadání (45 respondentů), dále sociální vyloučení (37 respondentů), kyberšikana se vyskytnula v 16 případech a nejméně zastoupená forma šikany je fyzická (odpovědělo 13 respondentů).

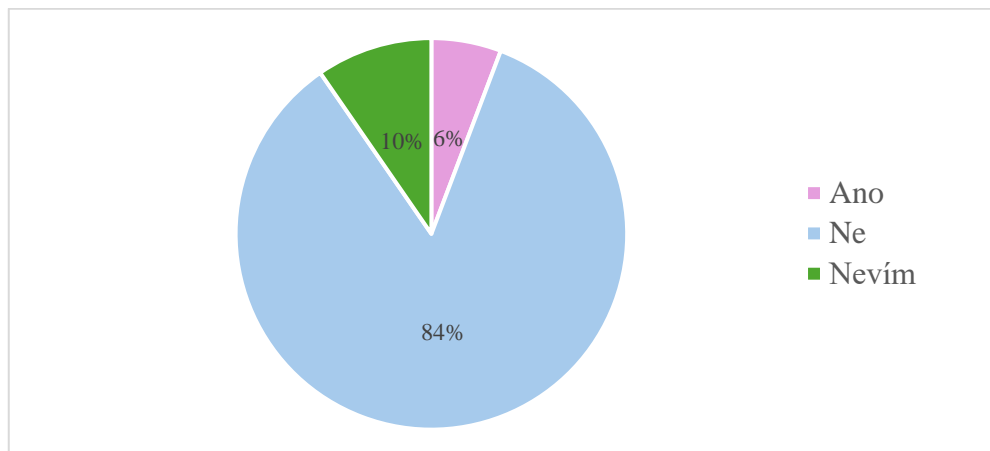
6. Jak často jste byl/a šikanován/a?

Graf č. 6 Opakovanost

Na otázku pravidelnosti výskytu šikany odpovědělo 24 respondentů, že k ní docházelo jednorázově, 22 odpovědělo opakovaně a 9 pravidelně.

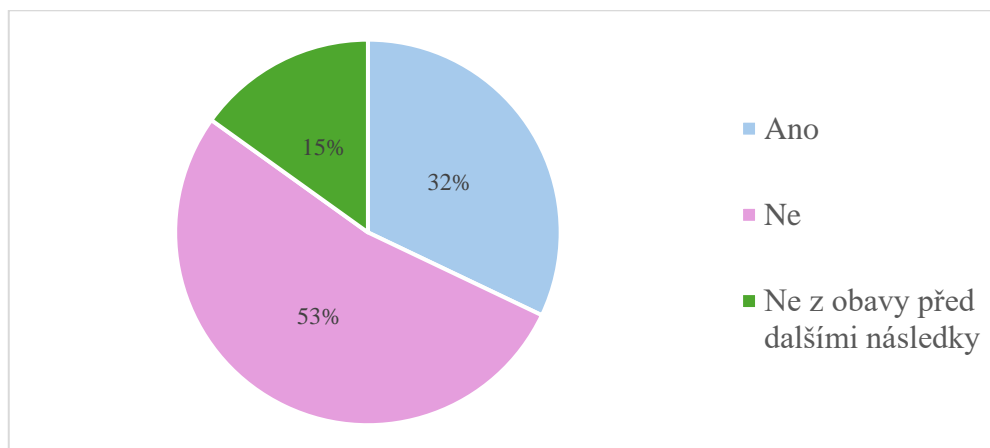
7. Myslíte si, že důvodem šikany byly Vaše speciální vzdělávací potřeby?

Graf č. 7 SVP jako důvod

Z grafu můžeme vyčíst, že valná většina nevnímá své speciální vzdělávací potřeby jako zdroj či důvod šikany. Negativně odpovědělo 45 respondentů, pozitivně 7 respondentů a 3 respondenti uvedly odpověď „Nevím“.

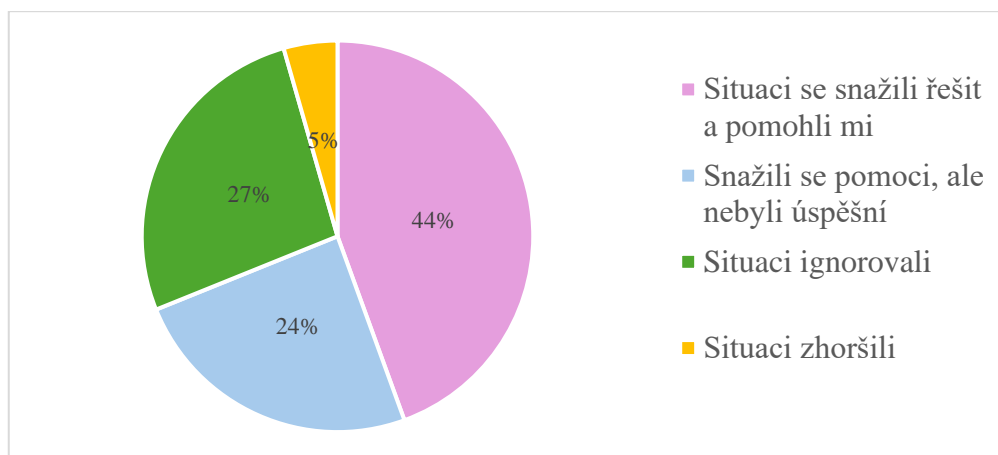
8. Snažil/a jste se o šikaně někomu říct?

Graf č. 8 Komunikace respondenta s okolím

Z tohoto grafu lze vyčíst, že počet respondentů, kterých se s problémem svěřilo byl menší než těch, kteří ne. Pro přesnost to bylo 17 odpovědí „Ano“, 28 odpovědí „Ne“ a 8 odpovědí „Ne z obavy před dalšími následky“. Dva respondenti ovšem na tuto otázku neodpověděli.

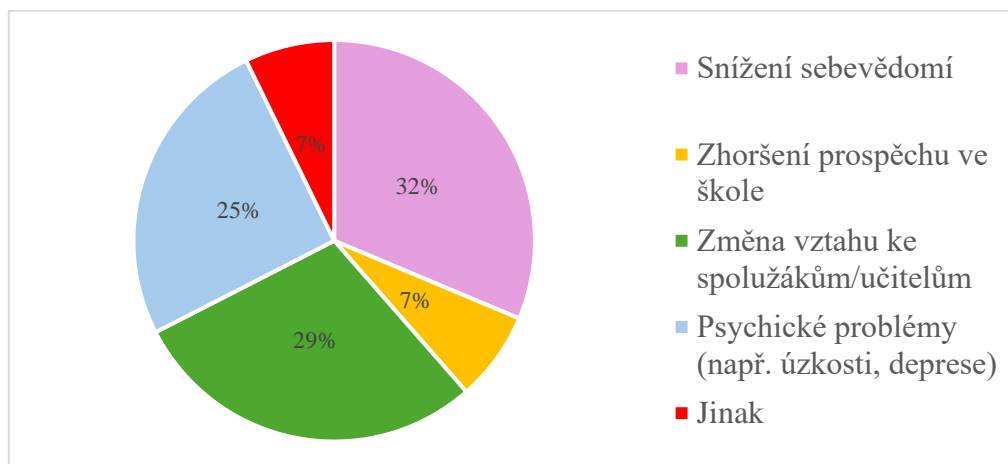
9. Jak reagovalo okolí (učitelé, spolužáci, rodiče)?

Graf č. 9 Reakce okolí respondenta na šikanu

V návaznosti na předešlou otázku jsem zkoumala účinnost pomoci při řešení šikany. Pozitivně hodnotím, že 20 respondentů uvedlo, že situace byla řešena a následně také vyřešena. Bohužel ale 11 respondentů odpovědělo, že i přesto, že se situaci řešit snažili, tak neúspěšně. Dále pak 12 respondentů okolí situaci zcela ignorovalo a dokonce 2 respondentům snaha šikanu řešit situaci zhoršila.

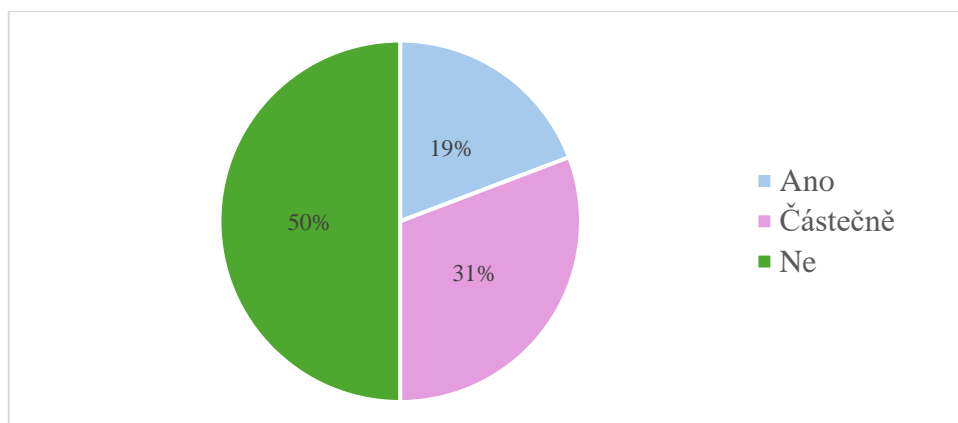
10. Jak vás šikana ovlivnila? (Možno zaškrtnout více odpovědí.)

Graf č. 10 Psychický vliv šikany na respondenta

Tyto odpovědi značí, že největší zastoupení při vlivu šikany na respondentův stav bylo snížení sebevědomí (26), změna vztahu ke spolužákům či učitelům (24) a psychické problémy (21). Dále pak na stejné úrovni byly odpovědi ve zhoršení průměru (6) a jiné (také 6), ve kterých respondenti uvádí například „větší psychická odolnost“.

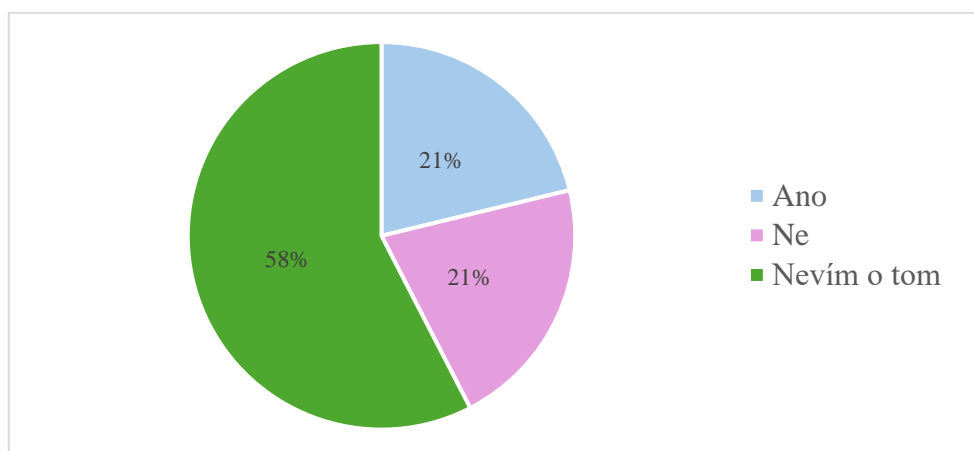
11. Myslíte si, že šikana ovlivnila vaši budoucnost?

Graf č. 11 Vliv šikany na respondentovu budoucnost

Většina respondentů odpověděla možností „Ne“, což vypovídá, že těchto 50 % (tedy 26 respondentů) nebylo šikanou ovlivněno z hlediska jejich budoucnosti. 31 % (16 respondentů) odpovědělo „Částečně“ a zbytek 19 % (10 respondentů), že ano.

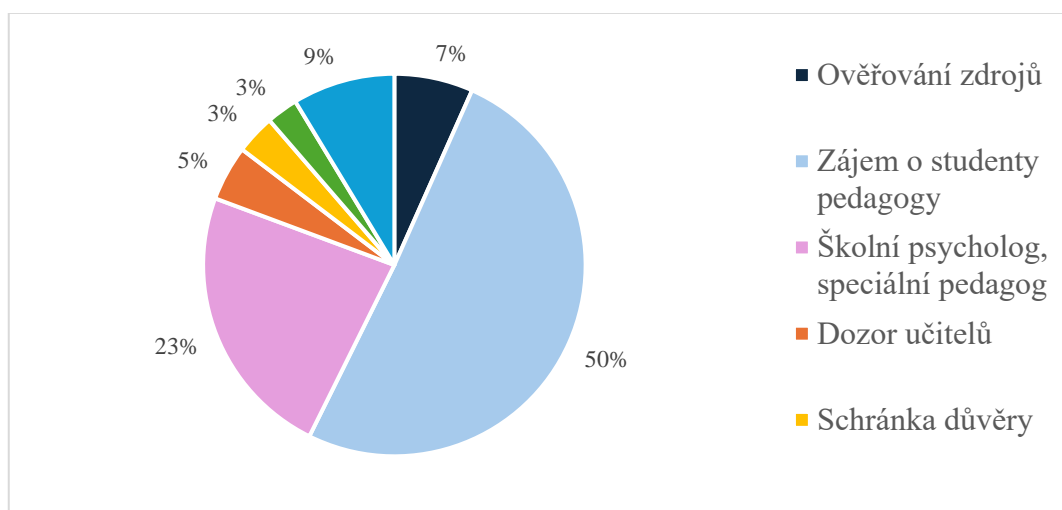
12. Má škola efektivní opatření k prevenci šikany?

Graf č. 12 Efektivita opatření školy vůči šikaně

Touto otázkou jsem zkoumala povědomí o efektivitě prevence šikany na středních školách respondentů. Z grafů lze vyčíst, že většina odpověděla, že o prevenci neví a možnosti „Ano“ a „Ne“ jsou vyplněny stejným množstvím hlasů.

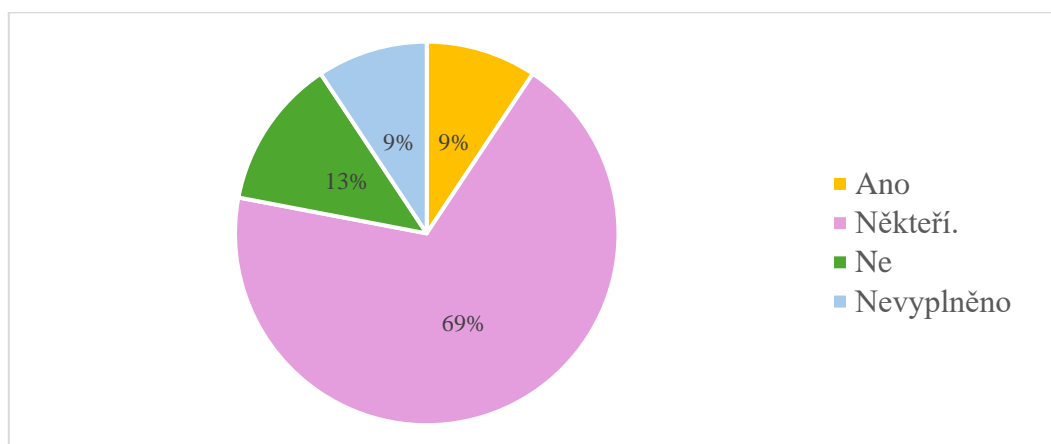
13. Co by podle vás mohla škola dělat, aby šikaně předcházela?
(Otevřená otázka pro respondenta.)

Graf č. 13 Předcházení výskytu šikany

Graf označuje odpovědi respondentů týkajících se možností předcházení výskytu šikany na jejich školách. 10 se týkalo ověřování zdrojů a pravdivosti informací, 76 odpovědělo, že by studenti ocenili zájem a empatii ze strany pedagogů, 35 doporučili návštěvy a intervence školního psychologa či speciálního pedagoga, 7 zmínilo větší dozor a dohled učitelů, 5 studentů navrhlo schránku důvěry jako formu sdělení problému, 4 chtěli zákaz mobilů a používání sociálních sítí v době výuky. Do 13 ostatních nápadů patří například 3 studenti, kteří by uvítali finanční trest, 4 navrhli respekt rozdílů mezi studenty a 6 si bohužel myslí, že šikaně předejít nelze.

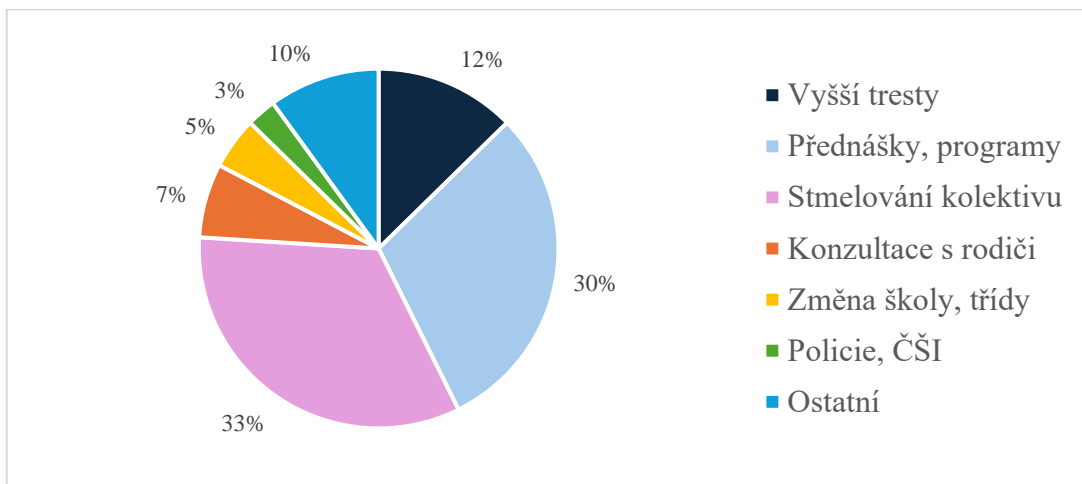
14. Myslíte si, že učitelé jsou dostatečně připraveni pracovat se studenty se speciálními vzdělávacími potřebami?

Graf č. 14 Příprava a informovanost pedagogů k práci se studenty se SVP

Z výsledků grafu vyplývá, že valná většina studentů (103) je přesvědčena, že někteří pedagogové jsou dostatečně informováni a připraveni pracovat se studenty se SVP. 14 respondentů na tuto otázku neodpovědělo. Je nutno podotknout, že pokud se jedná o odpovědi „Ano“ a „Ne“, více respondentů se přiklání k negativní odpovědi („Ne“ 19 respondentů, „Ano“ 14 respondentů)

15. Jak by podle Vás měla vypadat efektivní prevence šikany?
(Otevřená otázka pro respondenta.)

Graf č. 15 – Efektivní prevence

Tuto otevřenou otázku jsem zařadil a do dotazníkového šetření, jelikož mě zajímaly nápady studentů, jaké efektivní metody by doporučili škole, aby se šikana nevyskytovala, popř. jak by ji řešili. 19 studentů by chtělo vyšší tresty pro agresory, 45 by uvítali preventivní programy nebo přednášky na téma šikana, dalších 50 navrhovalo aktivity pro stmelování kolektivu jako výlety, akce, adaptační kurzy atd. Následujících 7 doporučilo změnit třídu či eventuálně školu, 4 studenti by šikanu řešili i přes policii nebo ČŠI. 15 studentů zmínily jiné nápady, jako například, když 7 z nich by ocenily přednášky, které by vedl odborník pozvaný školou, 3 studenti by agresora potrestali dočasným vyloučením a bohužel 5 studentů uvedlo, že nevěří ve školní bezpečnost.

Na závěr vyhodnocení dotazníkového šetření musím podotknout fakt, že 4 studenti dobrovolně v dotazníku uvedli zkušenosti se šikanou pedagogem na střední škole.

VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Tato kapitola je zaměřena na ověření a prezentaci hypotéz, které budou následně přijaty či zamítnuty.

5 Verifikace hypotéz

Hypotéza č. 1: Četnost psychické šikany u studentů se speciálními vzdělávacími potřebami je vyšší než četnost šikany fyzické.

- H_0 : Četnost psychické šikany u studentů se speciálními vzdělávacími potřebami není vyšší než četnost šikany fyzické.

Kategorie	Počet
Slovní napadání	45
Fyzické napadání	13
Sociální vyloučení	37
Kyberšikana	16
	n= 55

Četnost byla následně spočítána skrze vzorec $p = \frac{f}{n} \cdot 100$

Kdy:

- p = relativní četnost
- f = absolutní četnost
- n = celkový počet prvků

Postup:

Psychická šikana= 45 (slovní) +37 (sociální vyloučení) +16 (kyberšikana)= 98 případů

$$= 98/111 \times 100 = \mathbf{88,29 \%}$$

Fyzická šikana= 13 případů

$$= 13/111 \times 100 = \mathbf{11,71 \%}$$

Vzorec pro relativní četnost nám poukázal, že šikana psychická se vyskytuje častěji nežli šikana fyzická. Do psychické šikany se řadí jak slovní napadání, tak sociální vyloučení i kyberšikana. Respondenti mohli vyplnit více nežli jednu z možností.

Z výsledků lze vidět, že výskyt psychické šikany je častější než výskyt šikany fyzické, tudíž hypotézu 1 potvrzuji. **Přijímám H_1 a zamítám H_0 .**

Své přijetí hypotézy č.1 bych ráda podepřela zkušenostmi informantů z případových studií. Každý z nich uvádí více zkušeností s psychikou šikanou ve formě pomluv, kyberšikany a sociálního vylučování nežli se šikanou fyzickou.

Hypotéza č. 2: Reakce okolí (učitelé, spolužáci, rodina, školní psycholog) na šikanu situaci zhoršila, než zlepšila.

- H_0 : Reakce okolí (učitelé, spolužáci, rodina, školní psycholog) na šikanu situaci neovlivnila.

Kategorie	počet
Situaci řešili a pomohli	20
Situaci řešili, ale neúspěšně	11
Situaci ignorovali	12
Situaci zhoršili	2
	n = 55

Z tabulky jsou pro výzkumnou hypotézu důležité informace z prvního a posledního řádku, tedy „Situaci řešili a pomohli“ a „Situaci zhoršili“, tudíž si tabulku zjednodušíme pro kvalitnější výpočet. Řádky „Situaci řešili, ale neúspěšně“ a „Situaci ignorovali“ do výzkumu zahrnout nemohu, jelikož ani jedna z možných odpovědí nemá přímý vliv na pozitivní či negativní reakci okolí.

Kategorie	Počet
Situaci řešili a pomohli	20
Situaci zhoršili	2

Výsledky z druhé hypotézy byly počítány skrze stejný vzorek jako hypotéza první, tedy:

$$p = \frac{f}{n} \cdot 100$$

Počet zlepšených situací bylo 20 případů.

$$= 20/22 \times 100 = 90,91 \%$$

Počet zhoršených situací bylo 2

$$= 2/22 \times 100 = 9,09 \%$$

Z výpočtu relativní četnosti je zřejmé, že se vícekrát situace po zásahu okolí zlepšila, než zhoršila.

Podle výpočtů lze zcela určit, že hypotézu 1 mohu vyvrátit. **Přijímám H_0 a zamítám H_1 .** Lze vidět, že intervence působí více pozitivně nežli negativně.

Hypotéza č. 3: Čím méně sociálních vazeb mají studenti se speciálními vzdělávacími potřebami ve třídě, tím častěji se stávají obětmi šikany

Třetí hypotéza se nadále zkoumala skrze kvalitativní metodu, jelikož data se čerpala z rozhovorů s informanty. Vzhledem k tomu, že ze čtyř informantů byl jeden agresor a tři oběti, tak se hypotéza č. 3 bude zaměřovat na informanty V, D a M, tedy oběti.

U všech třech se prokázalo, že ve třídě neměli přátelské vztahy se svými spolužáky a kvůli dlouhodobému působení šikany téměř žádná sociální interakce. Informant V uvedl, že zastání a přátelé se mu naskytli až v posledním maturitním ročníku. Informantka D zase sdělila, že až do posledního ročníku o ni nikdo ze spolužáků nejevil zájem a informantka M oznámila, že její spolužáci ji nepozvali ani na maturitní ples. Díky těmto informacím mohu hypotézu potvrdit. Tímto **přijímám hypotézu č.3.**

6 Verifikace výzkumných otázek

V následující části kapitoly budou popsány výsledky vedlejších výzkumných otázek. První otázka zní: „*Jaké formy šikany nejčastěji zažívají studenti se speciálními vzdělávacími potřebami na střední škole?*“. Na tuto otázku informanti odpověděli, že nejvíce zažitou formu šikany ze strany agresorů zažili šikanu verbální. Ve dvou případech se vyskytla šikana fyzického rázu, kdy obětem byly ničeny samotné věci a majetek anebo byly samy terčem této formy agresivního chování. Ve všech čtyřech případech se vyskytnula problematika kyberšikany. V případě informantky M docházelo také k silné demotivaci jak v pedagogickém ale také sociálním procesu ze strany třídní učitelky.

Druhou otázku ve znění: „*Jaké dopady má šikana na psychické zdraví studentů se speciálními vzdělávacími potřebami?*“, lze chápat jako vliv na psychickou stránku informantů – v období kdy šikana probíhala, tehdejších studentů. V případech V, D a M došlo k velmi negativnímu působení. Nutno zmínit, že u všech tří se objevily sebevražedné a autodestruktivní myšlenky. Informantka D dokonce z myšlenek vykonala čin, který se opakoval třikrát. U všech

se taktéž projevilo snížené sebevědomí a pokles v důvěru k ostatním, především cizím, lidem. U informantka V stále v jeho životě dochází k sebepodceňování své osoby a činů. Informantka M uvedla, že trpěla silnou nespavostí, strachem a častým zvracením před začátkem školy. Informantka D je dodnes stále uzavřená a trpí sociální fobií. V případě informantky G, která stála v roli agresora, se ukázal pocit moci, kterou měla nad svou obětí.

Poslední třetí otázka zní v podobě: „Jak informanti se speciálními vzdělávacími potřebami vnímají vlastní zkušenost se šikanou?“. Tato otázka si zaslouží popsat každého z uvedených informantů jednotlivě. Pro V je stále jedná o velmi citlivé téma, o které se podělil v naději, že se mu uleví. Dnes působí velmi vyrovnaně a klidně. D vnímá zkušenost jako vzpomínku, na kterou by nejraději zapomněla, jelikož ji způsobila tolik psychické újmy. Sama konstatovala, že nemohla uvěřit, jak dlouho v této situaci vydržela a už se v ní nikdy ocitnout znovu nechce. M si svá traumata nese do dnešní doby. Ačkoliv má bojovného ducha, tak se stále bojí otevřít lidem, což ji činí problém při studiu. Pro informantku G ze zkušenosti vyplynulo ponaučení a i přesto, že nepocituje vinu, tak by se k agresivnímu chování znovu neuchýlila.

DISKUZE

Diskuze k této práci slouží k hlubšímu rozboru a porozumění získaných dat a jejich interpretaci v kontextu probírané tematiky. Jejím cílem je propojit teoretická východiska s praktickými zjištěními, která vyplynula z kvalitativního výzkumu a dotazníkového šetření. V diskuzi se nachází analýzy jednotlivých případů šikany, přičemž jsou zdůrazněny klíčové aspekty jako jsou rozdíly mezi šikanou na základní a střední škole, dlouhodobý dopad šikany na oběti, role školského prostředí a pedagogů, šikana ze strany pedagoga a zjištění z dotazníkového šetření.

Kazuistika V

Při rozhovoru vyšly na povrch informace, které informant nikdy předtím nikomu nesdělil tudíž celý zážitek byl velmi intenzivní. Slova, která používali jeho agresori byla silná, ale byla jsem ujistěna, že při docházce na základní školu se jednalo o mnohem vážnější formy, což poukazuje na fakt, že šikana na středních školách není vážnější než situace na školách základních. Pokud k šikaně docházelo od druhé třídy ZŠ do posledního ročníku SŠ muselo se jednak období dvanácti let v letech od sedmi do devatenácti let informanta V, což je období, které je důležité pro utváření sociálních dovedností a interakcí. Sám uvedl, že v letech nepocíťoval změnu. Možným zdrojem dalších problémů by mohla být jeho zjevná odmítavost vůči pomoci ze strany pedagogů. Proč to tak ovšem bylo? Pokud ne ze strachu, tak například pocit studu anebo bych se spíše přikláněla k naučené bezmocnosti. Velmi bych chtěla vyzdvihnout pozitivní nahléd nad situací a kooperaci pedagogů vzhledem k jeho SVP.

Kazuistika D

V tomto případě musím vytknout úmyslnou ignoraci a nezodpovědnost prvního třídního učitele. Adaptační kurzy považuji jako nutnost při seznamování nových lidí, studentů a žáků, aby mohly vzniknout zdravé a pevné vazby napříč kolektivem. Naopak bych ráda pochválila nastávající třídní učitelku, která situaci řešila, ale bohužel šikana byla již v tak pokročilém stádiu, že už nešlo moc konat. Jediné řešení, které bych zde viděla by byl přestup na jinou střední školu. Dalším bodem, který bych ráda zmínila bylo zřejmé přehlídnutí incidentu u školních skříněk. Vůbec nejdůležitějším tématem je problém sebevraždy, tedy agresivnímu chování, které je mířeno na vlastní osobu. Bohužel v příběhu nedošlo k jednomu pokusu, ale rovnou ke třem, což poukazuje na vážnost situace. Aby člověk došel k takovému rozhodnutí, musí být opravdu na pokraji sil či zoufalství.

Kazuistika M

V první řadě je zde ignorace a nevhodné chování třídní učitelky již u přijímacích zkoušek. Pokud se stalo, že daná vyučující neudržela a neuznala časovou prodlevu u studentů se SVP, jedná se o porušení pravidel, které se mělo ihned řešit u vedení školy či výše. Dále pak uvedená separace respondentky od zbytku třídy byla tak drastická až není divu, že to Martinu na zbytek života poznamenalo. Způsobilo to její nemožnost otevřít se cizím lidem, včetně psychiatrů, kteří jsou jednou z mála jejích nadějí na ventilaci pocitů a problémů. Poté je zde myšlenka, jak je možné, aby člověk se vzděláním v oboru pedagogika či psychologie mohl působit takové zlo na dětech, kterým se svým studiem zavázal především pomáhat. Následovně se setkáváme s faktem, že šikana probíhala nejen mezi třídní učitelkou a informantkou, ale také mezi třídní učitelkou a učitelkou matematiky. Jedná se tedy již o šikanu na pracovišti. Navrhla bych žádost na přezkoumání její kompetence. Dle výpovědi informantky je zjevné, že agresor neprojevuje lítost ani si nepřipouští chybu. Informace, která mě překvapila byla, že na dané střední škole nebyl zaměstnán ani školní psycholog a ani školní metodik prevence.

Vůbec nejdůležitějším problémem je fakt, že tyto tři informanti měli myšlenky na autodestruktivní činy a informantka D se odvážila rovnou ke třem pokusům vzít si život. Tímto je z mého pohledu problematika šikany tak důležitá a stále víceméně přehlížená. Pokud člověk myslí už v tak mladém věku na sebevraždu jako na poslední možné řešení, dá se říct, že je na pokraji svých sil a naděje.

Kazuistika G

Díky zkušenostem informantky G jsme mohli nahlédnout na problematiku šikany z úplně jiného pohledu, než jak bylo u předchozích tří informantů. Šlo o pohled agresora, ne oběti. Zde bylo agresivní chování plánované za jasným účelem, kterým byla odplata. Informantce G se delší dobu nelíbil styl, jakým její oběť (tehdy agresor) manipulovala a zacházela se svými spolužačkami. Chlapec neustále požadoval nevhodné fotografie po svých spolužačkách s výhrůzkami. Dá se říct, že G tak převzala spravedlnost do svých rukou. Ovšem k tomu, aby G mohla začít šikanovat, potřebovala si ve třídě vytvořit postavení. To se jí dostalo právě díky prvním útokům v podobě zpráv. To mě přivádí k tématu kybershikany, která se stala v posledních letech velmi nebezpečnou, a to z několika důvodů. Především je zde anonymita agresora, obtížná kontrola či zanechávání digitální stopy, kterou je někdy obtížné odstranit. Informantka G navíc byla sama obětí šikany na základní škole, tudíž pro ni nebylo náročné vžít se do pocitů svého terče.

Dotazník

V dotazníkovém šetření mě nejvíce zaskočil počet odpovědí v otázce, zda se studenti někdy setkali se šikanou na střední škole. Pozitivních odpovědí bylo více než jedna třetina, což mi na tak malý vzorek respondentů přijde mnoho. Bohužel data z kvalitativního výzkumu jednoznačně poukazují na to, že šikana na základní škole probíhala v mnohem větší míře a mnohem intenzivněji. Kvůli tomu jsem si položila otázku, zda je šikana na základních školách opravdu mnohem nebezpečnější a rozšířenější než na školách středních, o které se můj výzkum zajímal. Ráda bych proto v budoucnu provedla opětovný výzkum, tentokrát na školách základních, abych svou domněnku mohla upevnit či naopak opustit. Co mě nadále zarazilo byl fakt, že pouze větší třetina šikanovaných respondentů se se svým problémem svěřila, což činí ze zbytku, který tvoří větší polovinu, studenty, kteří se nikdy nesvěřili. Tímto se mi potvrdila myšlenka, že se na školách o šikaně dostatečně neví právě i kvůli neschopnosti mluvit o svých problémech. Pokud se student sám nerozhodne podělit se o své zkušenosti a svůj příběh, školy se pravděpodobně ani nikdy nedozví o tom, že právě na jejich půdě se tento problém vyskytl. Přijetí druhé hypotézy prokázalo, že důvěra a svěření studenta o jeho problému výrazně napomáhá k vyřešení situace. Výsledek potvrdil, že svěření má pro oběť výrazně pozitivnější dopad než mlčení.

K dotazníkovému šetření lze říct, že zabral nejvíce času jak z pohledu distribuce a vyplňování, tak i jeho následném zpracování a analýze. Nebyl totiž rozeslán elektronicky, ale fyzicky.

Diskuze umožňuje kritické zhodnocení výsledků výzkumu, jejich porovnání s teoretickými východisky a otevírá prostor pro úvahy o možných intervencích či dalším výzkumu v oblasti školní šikany.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala problematikou šikany studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách. Výzkumné šetření bylo založeno na kombinaci kvalitativního a kvantitativního přístupu, přičemž byly využity rozhovory, díky kterým vzniknuly kazuistiky a následně dotazníkové šetření.

Hlavním cílem bylo analyzovat a objasnit problematiku šikany studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách v České republice. Dalšími cíli byly popis šikany studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, možnost její prevence, analýza forem šikany, její projevy, příčiny, důsledky a vliv na jedince. Hlavní a další cíle práce byly splněny.

Teoretická část práce shrnula základní poznatky o šikaně, jejích formách, vývojových stádiích a důsledcích. Rovněž byla popsána problematika inkluzivního vzdělávání a jeho specifika ve vztahu k této skupině studentů. Výzkumná část následně poskytla konkrétní data o zkušenostech informantů, jejich vnímání šikany a reakcích okolí na tyto situace. Na základě výsledků výzkumu bylo zjištěno, že studenti se speciálními vzdělávacími potřebami čelí vyššímu riziku šikany, a to především ve formě psychického a sociálního nátlaku. Respondenti poukázali na to, že reakce okolí na šikanu nebyla vždy efektivní, přičemž v některých případech dokonce situaci zhoršila. Výsledky dotazníkového šetření a případových studií rovněž naznačují, že prevence šikany na středních školách je stále nedostatečná a často se omezuje pouze na formální opatření, která nemají přímý dopad na skutečné řešení problémů.

Na základě těchto zjištění lze konstatovat, že je nezbytné posílit preventivní opatření proti šikaně, zvýšit informovanost učitelů a studentů o jejích důsledcích a vytvořit efektivnější mechanismy pro její řešení. Doporučení zahrnují větší zapojení školních psychologů, rozvoj programů a přednášek zaměřených na sociální inkluzi a podporu vzájemného respektu mezi studenty. Pouze prostřednictvím dlouhodobých opatření lze dosáhnout zlepšení situace studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a vytvořit bezpečnější školní prostředí pro všechny. Práce přinesla důležité poznatky o problematice šikany v prostředí středních škol a její dopady na studenty se speciálními vzdělávacími potřebami. Další výzkum by mohl být zaměřen na efektivitu různých forem prevence šikany, které mohou přispět ke snížení jejího výskytu. Doporučuji, aby příští výzkum byl prováděn celoplošně z důvodu přesnějších dat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) BITTMANNOVÁ, Lenka a BITTMANN, Julius. *Prevence a účinné řešení šikany: u žáků a studentů s Aspergerovým syndromem a vysoce funkčním autismem*. Praha: Pasparta, [2016]. ISBN 978-80-88163-15-2.
- 2) ČERNÁ, Alena. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Psyché. Praha: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6374-7. Dostupné také z: <https://www.bookport.cz/kniha/kybersikana-956/>.
- 3) FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.
- 4) HÁJKOVÁ, Vanda a STRNADOVÁ, Iva. *Inkluzivní vzdělávání: [teorie a praxe]*. Pedagogika. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3070-7. Dostupné také z: http://toc.nkp.cz/NKC/201007/contents/nkc20102104736_1.pdf.
- 5) HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Manuálek o násilí*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. ISBN 80-7013-397-X.
- 6) KNOTOVÁ, Dana. *Školní poradenství*. Pedagogika. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4502-2.
- 7) KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
- 8) KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
- 9) KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd.2. Pedagogická praxe. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-409-5.
- 10) LECHTA, Viktor (ed.). *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073676797.

- 11) MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy depresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. Pedagogika. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5. Dostupné také z: http://toc.nkp.cz/NKC/200912/contents/nkc20092009676_1.pdf.
- 12) MUDRÁK, Jiří. *Nadané děti a jejich rozvoj*. Pedagogika. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5089-7. Dostupné také z: https://katalog.svkos.cz/F/?func=item-hold-request&doc_library=MVK50&adm_doc_number=000619443&item_sequence=000110.
- 13) PIVARČ, Jakub. *Na cestě k inkluzi: proměny pedagogických procesů ve vzdělávání a jejich pojetí učiteli a zástupci vedení ZŠ*. [Praha]: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-206-4.
- 14) PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Šesté, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1228-7.
- 15) RICHTEROVÁ, Magdalena; ZVÍROTSKÝ, Michal a BENDL, Stanislav. *Šikana v otázkách a odpovědích*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2022. ISBN 978-80-7603-300-9.
- 16) ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Pro rodiče. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.
- 17) SLOWÍK, Josef. *Inkluzivní speciální pedagogika*. Grada, 2022. ISBN 978-80-271-4864-6. Dostupné také z: <https://www.bookport.cz/kniha/inkluzivni-specialni-pedagogika-10806/>.
- 18) SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost*. Pedagogika. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3.
- 19) SPURNÝ, Joža. *Psychologie násilí: o psychologické podstatě násilí, jeho projevech a způsobech psychologické obrany proti němu*. Praha: Eurounion, 1996. ISBN 80-85858-30-4.

- 20) ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém*. Monografie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4227-3.
- 21) ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta; ŠPAČKOVÁ, Klára a NECHLEBOVÁ, Eva. *Speciální pedagogika v praxi: [komplexní péče o děti se SPUCH]*. Pedagogika. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4369-1.
- 22) ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Online. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/kvalitativni-vyzkum-v-pedagogickych-vedach-3165/>. [cit. 2025-02-24].
- 23) VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.
- 24) VÍTKOVÁ, Marie (ed.). *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální. 2., rozšířené a přepracované vydání*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.
- 25) Weinreich, L., Haberstroh, S., Schulte-Körne, G. a Moll, K. The relationship between bullying, learning disorders and psychiatric comorbidity. *BMC Psychiatry*. 2023. 23 (116). <https://doi.org/10.1186/s12888-023-04603-4>

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- 1) KOLÁŘ, Michal. *Šikana a inkluzivní vzdělávání*. Online. Řízení školy. 2018. Dostupné z: <https://www.rizeniskoly.cz/casopisy/skolni-poradenstvi-v-praxi/sikana-a-inkluzivni-vzdelavani-1-cast.m-4835.html>. [cit. 2024-12-18].
- 2) PAVLAS MARTANOVÁ, Veronika. *O primární prevenci rizikového chování*. Online. 2014. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani.html> [cit. 2024-12-18].
- 3) POSKOČILOVÁ, Martina, 2018. Děti se speciálními potřebami ve školkách i školách přibývá. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Český statistický úřad* [online]. 18. 09. 2018 [cit. 2024-12-02]. Dostupné z: <https://statistikaamy.csu.gov.cz/deti-se-specialnimi-potrebami-ve-skolkach-i-skolach-pribyva>
- 4) VOTAVOVÁ, Ing. Renata, 2013. Rozdílný význam pojmů integrace a inkluze. *Metodický portál RVP.CZ* [online]. 20.2.2013 [cit. 2024-12-02]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/SSC/17243/ROZDILNY-VYZNAM-POJMU-INTEGRACE-A->
- 5) Vyhláška č. 72/2005 Sb. Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Online. *Zákony pro lidi*. Roč. 2005. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>. [cit. 2025-02-14].

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – informovaný souhlas

Příloha B – seznam otázek do rozhovorů V a N

Příloha C – otázky do rozhovoru M

Příloha D – otázky do rozhovoru G

Příloha E – dotazníkové šetření

PŘÍLOHA A: Informovaný souhlas

Vážená paní, Vážený pane,

Byl/a jste přizván/a k rozhovoru, který pomůže získat data a informace užitečné a potřebné pro výzkum této bakalářské práce. Jmenuji se Nikol Dubnova a jsem studentkou 3. ročníku Humanitních studií na Univerzitě Pardubice.

Tématem práce je zkoumání výskytu a zkušeností se šikanou studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách. Cílem práce je analyzovat a objasnit uvedenou problematiku. Dalšími cíli jsou především identifikace projevů šikany, její příčiny, důsledky a vliv na jedince.

Vaše spolupráce je dobrovolná. K výzkumu bude využit rozhovor a následné zpracování Vašeho příběhu. Součástí rozhovoru bude potřebná nahrávka Vašeho hlasu. Pokud s účastí souhlasíte, prosím vyplňte a podepište tento dokument.

Prohlášení:

Svým podpisem souhlasím s poskytnutím anonymního rozhovoru a pořízením audiozáznamu pro účely této bakalářské práce.

ANO

NE

Jméno a příjmení autora bakalářské práce: Nikol Dubnova

V.....

Dne.....

Jméno.....

Podpis autora bakalářské práce:

Podpis.....

.....

PŘÍLOHA B – Seznam otázek do rozhovorů V a N

1. Mohl/a byste mi popsat, jaké bylo Vaše školní prostředí na střední škole?
2. Jak byste popsal/a vztahy se svými spolužáky a učiteli?
3. Můžete mi popsat, jak se šikana projevovala?
4. Docházelo také ke kyberšikaně? (přes sociální sítě, zprávy či podobně)
5. Jak dlouho šikana trvala a jak často se vyskytovala?
6. Jak jste se cítil/a, když k šikaně docházelo?
7. Co jste v těch chvílích chtěl/a udělat? Jak jste se snažil/a situaci zvládnout?
8. Měl/a jste pocit, že je situace bezvýchodná, nebo že se dá řešit?
9. Myslíte, že vaše speciální vzdělávací potřeby byly hlavním důvodem šikany?
10. Konkretizujte, zda a jak učitelé a spolužáci chápali vaše speciální potřeby?
11. Jak na šikanu reagovali učitelé nebo vedení školy?
12. Pokusil/a jste se se situací někomu svěřit?
13. Jaký byl výsledek?
14. Jak na šikanu reagovali spolužáci – byli tam ti, kdo vám pomohli, nebo ti, kdo se přidávali?
15. Jak na Vás šikana působila po psychické stránce?
16. Jak ovlivnila šikana Váš přístup k učení nebo váš studijní výkon?
17. Jak jste se se šikanou vyrovnával/a, nebo je to stále něco, co vás ovlivňuje?
18. Co by podle Vás mohlo pomoci předcházet šikaně studentů se speciálními vzdělávacími potřebami?
19. Pokud byste měl/a možnost změnit jednu věc ve školním prostředí, co by to bylo?
20. Jaký by byl Váš vzkaz dalším studentům, kteří procházejí podobnou situací?

PŘÍLOHA C – Otázky do rozhovoru M

1. Jak byste popsala vztahy ve třídě?
2. Můžete mi popsat své zkušenosti ze střední školy?
3. Jak byste popsala svůj vztah k učitelům?
4. Můžete mi říct, jak se šikana projevovala?
5. Měla třídní učitelka daný zasedací pořádek?
6. Myslíte, že Vás šikanovala hlavně kvůli speciálně vzdělávacím potřebám?
7. Jak často k takovým situacím docházelo?
8. Jak jste na tyto situace reagovala?
9. Jak na šikanou reagovali spolužáci?
10. Měla jste obavy potom chodit do školy?
11. Zanechala na Vás šikana dodnes nějaký vliv?
12. Měla šikana dopad na Vaše studium a školní výsledky?
13. Měla šikana dopad na Vaši absenci?
14. Zkoušela jste šikanu řešit?
15. Pomáhala nebo podporovala Vás rodina?
16. Jak efektivní bylo řešení šikany?
17. Kdyby se nějaký student ocitnul ve stejné situaci jako jste byla Vy, co byste mu nebo jí poradila?
18. Kdybyste viděla tu učitelku nyní, co byste jí řekla?

PŘÍLOHA D – Otázky do rozhovoru G

1. Jak bys popsala své vztahy se spolužáky ve třídě?
2. Kdo byla Vaše oběť?
3. Proč jste si zvolila zrovna jeho/ji?
4. Co podle Vás znamená šikana?
5. Jak jste se cítila, když jste jednala vůči druhému agresivně?
6. Proč sis myslíte, že jste se takto chovala? Co Vás k tomu vedlo?
7. Bylo to plánované chování, nebo spíše spontánní reakce?
8. Ovlivnili Vás k tomu nějakým způsobem kamarádi nebo prostředí školy?
9. Myslíte, že tě k tomuto chování přiměla nějaká osobní zkušenost (např. šikana, rodinné prostředí, tlak okolí)?
10. Jak myslíte, že se cítila oběť tvého chování?
11. Změnil se Váš pohled na to, co jste udělala, s odstupem času?
12. Dal Vám někdo tehdy najevo, že se mu Vaše chování nelíbí?
13. Myslíte, že byste dnes jednala jinak?
14. Jak by se podle Vás dalo podobnému chování ve školách předejít?
15. Co bys poradila někomu, kdo se chová stejně jako ty dříve?
16. Kdybyste mohla něco v této situaci změnit, co by to bylo?
17. Litujete svých činu
18. Pokud byste měl/a možnost změnit jednu věc ve školním prostředí, co by to bylo?

PŘÍLOHA E – Dotazníkové šetření

PRAKTICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Na téma „Šikana studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách“

Vážený studente/ Vážená studentko,

jmenuji se Nikol Dubnova a jsem studentkou Univerzity Pardubice, oboru Humanitní studia se specializací v pedagogických vědách. V rámci své bakalářské práce se zabývám tématem šikany studentů se speciálními vzdělávacími potřebami na středních školách.

Cílem tohoto dotazníku je zjistit, jaké jsou zkušenosti studentů se šikanou na středních školách, a lépe porozumět tomu, jak šikana ovlivňuje studenty se speciálními vzdělávacími potřebami. Vaše odpovědi mi pomohou identifikovat klíčové problémy a navrhnout možné způsoby, jak zlepšit prevenci a podporu v této oblasti.

Dotazník je anonymní, což znamená, že Vaše odpovědi nelze spojit s Vaším jménem. Vyplnění dotazníku Vám zabere přibližně deset minut a všechny informace budou použity pouze pro účely této práce.

Děkuji za Váš čas a ochotu podílet se na mém výzkumu.

S pozdravem

studentka Nikol Dubnova

Typy otázek a příklady

A. Úvodní demografické otázky

1. Jaký je Váš věk?
 - 17–18 let
 - 19–20 let
 - 21 let a více

2. Jaké je Vaše pohlaví?
 - Muž
 - Žena
 - Jiná identita / Nechci odpovídat

3. Jaký typ speciálních vzdělávacích potřeb máte?
 - Specifické poruchy učení (např. dyslexie, dysgrafie, dysortografie)

- Poruchy autistického spektra
- Tělesné postižení
- Jiný (prosím specifikujte): _____
- Nemám žádný

B. Zkušenosti se šikanou

4. Setkal/a jste se během studia na střední škole se šikanou?

- Ano
- Ne

Pokud jste zvolil/a odpověď „Ne“, pokračujte otázkou č.12

5. Pokud ano, jaké formy šikany jste zažil/a? (Možno zaškrtnout více odpovědí.)

- Slovní napadání (nadávky, urážky, posměšky)
- Fyzické napadání (bití, strkání, ničení věcí)
- Sociální vyloučení (ignorování, pomluvy, vyčlenění z kolektivu)
- Kyberšikana (šikana přes internet, sociální sítě)
- Jiná: _____

6. Jak často jste byl/a šikanován/a?

- Jednorázově
- Opakovaně, ale jen občas
- Pravidelně (např. denně nebo týdně)

7. Myslíte si, že důvodem šikany byly Vaše speciální vzdělávací potřeby?

- Ano
- Ne
- Nevím

C. Reakce okolí

8. Snažil/a jste se o šikaně někomu říct?

- Ano, komu: _____
- Ne
- Ne z obavy před dalšími následky

9. Jak reagovalo okolí (učitelé, spolužáci, rodiče)?

- Situaci se snažili řešit a pomohli mi.
- Snažili se pomoci, ale nebyli úspěšní.
- Ignorovali situaci.
- Situaci zhoršili.

D. Dopady šikany

10. Jak vás šikana ovlivnila? (Možno zaškrtnout více odpovědí.)

- Snížení sebevědomí
- Zhoršení prospěchu ve škole
- Změna vztahu ke spolužákům nebo učitelům
- Psychické problémy (např. úzkosti, deprese)
- Jinak: _____

11. Myslíte si, že šikana ovlivnila vaši budoucnost?

- Ano, jak: _____
- Částečně.
- Ne

E. Názory na prevenci a řešení šikany

12. Má škola efektivní opatření k prevenci šikany?

- Ano
- Ne
- Nevím o tom

13. Co by podle vás mohla škola dělat, aby šikaně předcházela?
(*Otevřená otázka pro respondenta.*)

14. Myslíte si, že učitelé jsou dostatečně připraveni pracovat se studenty se speciálními vzdělávacími potřebami?

- Ano
- Někteří.
- Ne

15. Jak by podle vás měla vypadat efektivní prevence šikany?
(*Otevřená otázka pro respondenta.*)

Děkuji Vám za čas a ochotu vyplnit tento dotazník. Pokud máte ještě něco, co byste chtěl/a k tématu dodat, můžete to napsat zde: